

RINGMAJANDUSE
VÕIMEKUSE TÕSTMINE

Keskkonnahoidlik hankimine

Õppematerjal keskkonnahoidlike
hangete läbiviimiseks

Autor: Evelin Piirsalu

SEI Tallinn, 2023

KESKKONNAAGENTUUR

KLIIMAMINISTEERIUM

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

Sisukord

1. Sissejuhatus	3
1.1. Õppematerjali eesmärk ja sihtrühm	3
2. Keskkonnahoidlik riigihange	4
2.1. Hangete kontseptsioonid	5
2.2. Milleks keskkonnahoidlik riigihange?	7
3. Keskkonnahoidlike riigihangete õiguslik raamistik	8
3.1. Euroopa Liidu õigusraamistik ja toetuskeem	8
3.2. Euroopa Liidu keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumid	9
3.3. Eesti õigusraamistik	11
3.4. Milline on keskkonnahoidlik toode?	12
4. Keskkonnahoidlike hangete lähenemisviisid ja tasemed	15
5. Keskkonnahoidlike riigihangete sammsammuline läbiviimine	18
5.1. Hangete strateegiline tasand	18
5.2. Vajaduste kindlaksmääramine	20
5.3. Turu-uuring ja turuosalistega konsulteerimine	21
5.4. Tehnilise kirjelduse koostamine	22
5.5. Hankemenetluse liigi valimine	23
5.6. Keskkonnahoidlike kriteeriumide määratlemine	24
5.7. Keskkonnahoidlike nõuete lisamine riigihangete registris	30
Korduma kippuvad küsimused	33
Täiendav teave	36

1. Sissejuhatus

Mis te arvate, kui suur protsent teie tarbitud toodetest ja neis sisalduvatest materjalidest on kuus kuud pärast ostmist ikka veel kasutuses – 50%, 20%, 15%?

Õige vastus on, et veelgi vähem. Hinnangute järgi on kõigest 1% tarbekaubast poole aasta pärast endiselt kasutusel. See tähendab, et 99% materjalidest, mida loodusest kaupade tootmiseks saadakse, töödeldakse ja transporditakse, visatakse kuue kuu jooksul minema! Raske on ette kujutada, kuidas saab sellist pillavat elustiili meie planeedil pikemat aega viljeleda. Mida peaks sellise tarbimis- ja tootmissüsteemi muutmiseks tegema?

Lahendus peitub tarbijate ostuharjumuste muutmises. Kuna avalik sektor on väga suur tarbija, siis annab riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste suur ühine ostujõud suurepärase võimaluse olla eeskujuks teistele. Keskkonnahoidlike, sh ringhangete laiem kasutamine avalikus sektoris loob lisaks eeldused innovatsiooniks ning uute toodete/teenuste ja ärimudelite turule toomiseks.

1.1. Õppematerjali eesmärk ja sihtrühm

Siinse õppematerjali eesmärk on anda teadmisi ja praktilisi oskusi keskkonnahoidlike riigihangete läbiviimiseks avaliku sektori organisatsioonides (nii riigiasutustes kui ka omavalitsustes). Juhendmaterjal on mõeldud eelkõige avaliku sektori otsustajatele ja kõigile ametnikele, kes on seotud toodete ja teenuste hankimisega.

Õppematerjal annab ülevaate hangetega seotud mõistetest ja kontseptsioonidest ning hangetega seotud õiguslikust raamistikust. Õppematerjali põhiosa keskendub keskkonnahoidlike hangete sammsammulisele korraldamisele, kus antakse selgitusi ja näpunäiteid nii keskkonnahoidlike hangete strateegiliseks arendamiseks avaliku sektori organisatsioonis kui ka hanke praktiliseks läbiviimiseks.

Õppematerjali koostamisel on tuginetud kogemustele, mis on saadud keskkonnahoidlike hangete uuringutest ning projektidest. Alusmaterjalina on kasutatud ka siinse õppematerjali autori 2022. a koostatud veebipõhist juhendmaterjali [„Keskkonnahoidlike ja ringhangete juhend“](#).

2. Keskkonnahoidlik riigihange

Keskkonnahoidlik riigihange (KHRH, ingl *Green Public Procurement*) tähendab minimaalse negatiivse keskkonnamõjuga toodete või teenuste hankimist. Keskkonnahoidlik riigihange on defineeritud menetlusena, mille abil riigiasutused hangivad kaupu, teenuseid ja ehitustöid, millel on nende olulusringi jooksul ehk nii tootmisel, kasutamisel kui ka kasutusest kõrvaldamisel väiksem negatiivne keskkonnamõju võrreldes muul juhul hangitavate, sama esmaülesandega kaupade, teenuste ja ehitustöödega. KHRH rakendamise õiguslik alus tuleneb Euroopa Liidu õiguspoliitilistest dokumentidest ja õigusaktidest (vt ptk [“3.1. Euroopa Liidu õigusraamistik ja toetuskeem”](#)).

Tegemist ei ole riigihanke eritüübiga, vaid see on tavapärase avaliku sektori hange, mille puhul võetakse arvesse lisaks muudele nõuetele ka keskkonnahoidlikke nõudeid. Ei ole vahet, kas tegu on avatud, piiratud, lihtsustatud vms hankemenetlusega – keskkonnahoidlikke nõudeid saab kõigi puhul kasutada. Keskkonnahoidlikke tingimusi saab kasutada kõikides riigihanke etappides. Samuti saab neid lisada hankelepingu eseme tehnilisse kirjeldusse, kvalifitseerimistingimustesse, hindamiskriteeriumidesse ning hankelepingu tingimustesse.

Mida tähendab keskkonnahoidlik toode või teenus?

Keskkonnahoidlik toode ja teenus on kvaliteetne, energia- ja ressursitõhus, ringlussevõetavast või ringlussevõetud materjalist toodetud, ökoinnovaatiline jne. Seejuures on oluline, et hankimisel arvestatakse toote peamiste keskkonnamõjudega ning tervikliku olulusringiga. Näiteks energiat tarbivate seadmete hankimisel tasub arvestada sellega, kui palju tarbib see seade energiat kasutamise perioodil, sest just kasutamise faas on ühe suurima keskkonnamõjuga. Keskkonnahoidliku riigihanke üks eesmärk on ka avaliku sektori tarbimise läbi mõjutada erasektorit keskkonnatehnoloogiate rakendamisele ning keskkonnahoidlike tooteid/teenuseid pakkuma. Seeläbi muutuks kogu turg keskkonnahoidlikumaks. Vt täpsemalt [“3.4. Milline on keskkonnahoidlik toode?”](#).

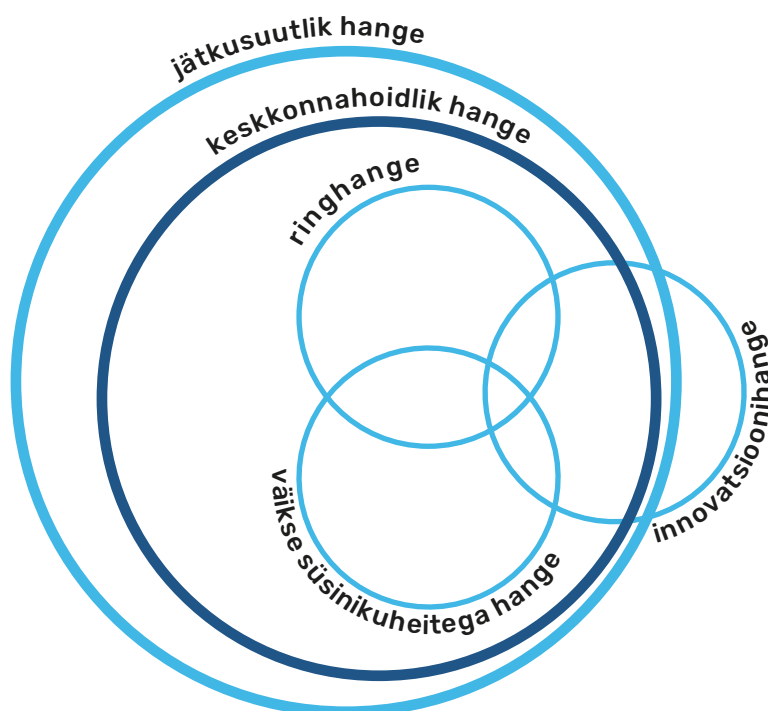
Kahjuks on keskkonnahoidlike riigihangete osakaal kõigist riigihangetest veel väike. 2020. aastal viidi Eestis läbi 8323 riigihanget. Riigihangete maksumus oli 3,7 miljardit eurot, mis moodustab 14% sisemajanduse kogutoodangust (SKT) ja 32% riigieelarvest. Ametlik statistika näitab, et **vaid 4,5% hangete koguarvust ja 16% hanke kogumaksumusest moodustavad keskkonnahoidlikud riigihanked**. Hankijatele seostub keskkonnahoidlik hange eeskätt suurema rahaja ajakuluga. Samas on uuringutes leitud, et keskkonnahoidlikud tooted on tavapäraste toodetega konkurentsivõimelised, sealhulgas sülearvutid, puhastusteenused, värvid ja tööriistad.¹ Keskkonnahoidlikel toodetel võib olla väiksem ostuhind, kuna nende mõju keskkonnale on väiksem, tarbides sageli vähem energiat ja toorainet ja tekitades vähem jäätmeid, nii et sellega seotud

¹ Piirsalu, E., Kuldna, P., Maidlas, H., Kõiva, M. 2020. Keskkonnahoidlike riigihangete analüüs. Keskkonnahoidlike riigihangete kohustuslike valdkondade kehtestamise analüüs ja juhendmaterjalid. Lepingulise töö aruanne nr 4-1/19/152 lõpparuanne. SEI Tallinn.

tootmiskulud on väiksemad. Samas võib keskkonnahoidlike toodete kasutamisel olla ka väiksemad kulud (vt [“Olelusringi kulude arvestamine”](#)).

2.1. Hangete kontseptsioonid

Lisaks keskkonnahoidlikele hangetele on viimastel kümnenditel esile kerkinud hulk teisi hankekontseptsioone, mis toetavad jätkusuutlikku tarbimist avalikus sektoris (nt jätkusuutlik hange, ringhange, väikse süsinikuheitega hange, innovatsioonihange). Kuigi mõnikord kasutatakse neid hankekontseptsioone sünonüümidenä ja neil on palju sarnasusi, on neil ka erinevusi. Joonis 1 kujutab, kuidas need hangete kontseptsioonid omavahel seostuvad.

Joonis 1: hankekontseptsioonide omavahelised seosed²

Jätkusuutlik hange on kõige laiem lähenemisviis. See on kaupade, teenuste või tööde hange, mille kõigis etappides püüavad avaliku sektori asutused saavutada tasakaalu säästva arengu kolme alussamba – majanduslike, sotsiaalsete ja keskkondlike aspektide – vahel.³ Kulude kokkuhoid on niigi kõikide riigihangete üks põhilisi eesmärke, kuid jätkusuutlike hangete eesmärk on tagada ka ostude keskkonnahoidlikkus ja sotsiaalsete mõjude arvestamine. Näiteks toitlustuse hankimisel võiks ostetava teenuse puhul lisada hankesse keskkonnahoidlikkuse kriteeriumid, mis eeldavad mahepõllumajanduslike toiduainete pakkumist ja toidujäätmete tekke vältimise meetmete rakendamist. Toitlustusteenuse

² Nilsson Lewis, A., Kaaret K., Torres Morales, E., Piirsalu, E., Axelsson, K. 2023. [Green Public Procurement: a key to decarbonizing construction and road transport in the EU](#). SEI report. Stockholm Environment Institute.

³ European Commission. [Green and Sustainable Public Procurement](#).

sotsiaalset positiivset mõju aitaks suurendada nõue pakkuda õiglase kaubanduse (*fair trade*) toiduaineid ja ka teenuse osutamisel kaasata puudega ja töötuid inimesi.

Keskkonnahoidlikuks hankeks loetakse hanget, mis võtab arvesse keskkonnahoidlikkuse kriteeriume. Selliste hangete puhul ostavad avaliku sektori asutused kaupu, teenuseid ja töid, mille keskkonnahoidlikkuse mõju on kogu oma olulusringi vältel väiksem kui sama põhifunktsiooniga kaupadel, teenustel ja töödel, mida muidu hangitaks.⁴ Keskkonnahoidlikku hanget võib vaadelda ka jätkusuutliku hankena, eriti kui võtab peale keskkonnaaspektide arvesse ka sotsiaalseid ja muid aspekte.

Ringhange ehk ringne riigihange on hange, mis keskendub ringsetele toodetele, teenustele ja töödele, millel on pikem eluiga, pikaajaline väärtus ja mis panustavad ringsete energia- ja materjalivoogude kujundamisse tarneahelas, selle kaudu vähendades ja parematel juhtudel ka vältides negatiivset keskkonnahoidlikkuse mõju ning jäätmeteket kogu toote olulusringi jooksul.⁵

Kuna ringhanked on suunatud keskkonnahoidlikkuse vähendamisele, on kõik ringhanked ühtlasi keskkonnahoidlikud hanked, kuid kõik keskkonnahoidlikud hanked ei pruugi olla ringhanked. Nt keskkonnahoidlikud hanked, mille kriteeriumidega soovitakse kitsalt müra vähendada või bioloogilist mitmekesisust suurendada, ei ole otseselt ringhanked. Samas on raske konkreetset piiri tõmmata, kuna hangetes kasutatakse tihti mitmesuguseid keskkonnakriteeriume ja puudub selge määratlus, millisel juhul on tegu täpselt ringhankega – kas piisab ühest ringsest kriteeriumist või peab kogu hankeprotsess algusest lõpuni järgima ringset lähenemist.

Ringhanked siiski ei pruugi tähendada vaid konkreetsete toodete hankimist, vaid võivad haarata ja mõjutada kogu toote-teenusesüsteemi ning seetõttu olla suunatud täiesti uute ja innovaatiliste lahenduste hankimisele, olles sel juhul ühtlasi innovatsioonihanked.

Väikse süsinikuheitega hange on protsess, mille käigus organisatsioonid hangivad kaupu, teenuseid, töid ja kommunaalteenuseid, mille süsiniku jalajälg on kogu nende olulusringi ulatuses vähendatud või mis viib üldise organisatsiooni süsiniku jalajälje vähenemiseni nii otseste kui kaudsete heitmete kaudu.⁶ Seega on väikse süsinikuheitega hangete kriteeriumides kesksel kohal energiasääst ja CO₂ heited. Kõik väikse süsinikuheitega hanked on ühtlasi ka keskkonnahoidlikud.

Innovatsioonihange on hange, millega ostetakse uuenduslikke, uusi ja alles väljarendatavaid tooteid ja teenuseid, mida turul veel ei ole.⁷ Innovatsioonihanked

⁴ European Commission. 2023. [Green and Sustainable Public Procurement](#).

⁵ Circular PP. 2019. Summary report work package 2.1 [State-of-the-art on Circular Procurement Policy in the Baltic Sea Region](#); Euroopa Komisjon. 2017. [Public Procurement for a Circular Economy. Good Practice and Guidance](#).

⁶ Correia, F, Howards, M., Hawkins, B, Pye Annie, Lamming, R. 2019. Low carbon procurement: An emerging agenda. *Journal of Purchasing & supply management* 19, 58–64.

⁷ Euroopa Komisjon. 2021. [Innovatsioonihangete suunised](#). Komisjoni teatis.

on avalikus sektoris enam levinud sellistes valdkondades nagu IT-arendused, meditsiinitooted ja sõjaline varustus. Kuna keskkonna valdkonnas (nt energiatõhusus, alternatiivsed ja taastuvad energiatehnoloogiad, uued toote ja teenuse süsteemid) on samuti üha rohkem innovatsiooni, on paljud innovatsioonihanked seotud ka keskkonnamõju vähendamisega. Sellele aitab kaasa ELi majandus- ja keskkonnapoliitika, mis üha rohkem suunab avalikku sektorit soodustama uudsete keskkonnahoidlike toodete ja teenuste turuletoomist. Innovatsioonihanked aitavad kaasa uute toodete, toote- ja teenusesüsteemide, koostöö- ja ärimudelite kujundamisele. Nõnda võivad innovatsioonihanked olla nii jätkusuutlikud, keskkonnahoidlikud kui ka ringhanked.

Kokkuvõttes on keskkonnahoidlikud hanked tihti määratletud ühtlasi kui jätkusuutlikud, kuid üldjuhul on jätkusuutlik hange veidi laiem mõiste, hõlmates lisaks sotsiaalseid aspekte. Ringhange on aga veidi kitsam lähenemine kui keskkonnahoidlik hange, olles suunatud peamiselt ringsete toodete, teenuste ja tööde hankimisele. Kui hangitav toode või teenus on selgelt uudne või uuenduslik, siis on see innovatsioonihange, mis võib olla samal ajal jätkusuutlik, keskkonnahoidlik ja ringne.

Eri hankekontseptsioone on käibele lastud sedamööda, kuidas ühiskonnas on arenenud keskkonnahoid ja jätkusuutlikkus ning suhtumine sellesse valdkonda. Algul pöörati tähelepanu keskkonnahoiule üldiselt, hiljem hakati oluliseks pidama ka hangete sotsiaalset mõju. Ringmajanduse arenemisel hakati rohkem tähelepanu pöörama toodete ja teenuste ringsusele. Kliimaeesmärkide püstitamisel ja selle poliitilise tähtsuse tõusmisel hakati rohkem rääkima väikse süsinikuheitega hangetest. Nagu joonisest näha, on kesksel kohal siiski keskkonnahoidlikud hanked ning Euroopa Liidu hankepoliitikas nagu ka Eestis ongi teravik sellel kontseptsioonil.

2.2. Milleks keskkonnahoidlik riigihange?

Avalik sektor on suur tarbija ning riigihangete kasutamine poliitiliste eesmärkide kandjana on suund, mille poole maailmas ja Euroopa Liidus (EL) liigutakse. Keskkonnahoidlike aspektide kasutamine riigihangetes on üks viis, kuidas **propageerida keskkonnahoidlikku mõtteviisi ning tagada vähemalt avalikus sektoris keskkonnasäästlik ressurside kasutamine**. Eestis moodustab avaliku sektori kogutarbimine Eesti SKT-st 14–16%.

Arvestades, et riik tarbib suurema osa maksumaksja rahast, tuleb seda teha vastutustundlikult ja jätkusuutlikult ning kogu ühiskonna huve arvestades. Just avaliku sektori asutused peaksid olema **eeskujuks ja suunanäitajaks keskkonnanahoiu tagamisel**. Ka vastutustundliku ettevõtluse kujunemisele saab riik kaasa aidata keskkonnahoidlike riigihangetega – ostes tooteid ja tellides teenuseid, millel on väiksem keskkonnamõju.

Euroopa Liidu kogemus kinnitab, et keskkonnahoidlikud hanked suudavad oluliselt **mõjutada turul pakutavaid tooteid-teenuseid**, mille tulemusena muudavad ettevõtted oma tootmise, tooted ja/või teenused keskkonnahoidlikumaks.

Sellised tooted on tavaliselt valmistatud võimalikult tõhusa ressursikasutusega ja vähe saastades ning neil on minimaalne mõju keskkonnale nii kasutusajal kui ka kasutusest kõrvaldamisel. Näiteks võib tooteid valmistada ringlussevõetud materjalist või kasutada vähem pakkematerjali.

Keskkonnahoidlike riigihangetega **soodustatakse keskkonnahoidlikku tootearendust ja uuenduslikkust**. Peale selle aitavad sellised hanked kokku hoida raha (kaitstes samas keskkonda). Näiteks kui valitakse energiasäästlikum elektroonika-seade, vähendatakse hilisemat energiatarvet jms.

Kordamisküsimused

1. Mõttele eri hankekontseptsioonidele. Milliseid neist võiksid sina oma töös kõige enam rakendada?
2. Miks on oluline, et avalik sektor tarbiks ja ostaks keskkonnahoidlikke tooteid ja teenuseid?

[TAGASI SISUKORDA](#)

3. Keskkonnahoidlike riigihangete õiguslik raamistik

3.1. Euroopa Liidu õigusraamistik ja toetuskeem

Keskkonnahoidlike riigihangete, sh ringhangete õigusliku raamistiku moodustavad riigihankeid käsitlevad Euroopa Liidu direktiivid. Hankedirektiivid võimaldavad avaliku sektori organisatsioonidel lisada hangetesse keskkonnatingimusi (vahel kutsutakse neid ka keskkonnakriteeriumideks või -nõueteks). Keskkonnakriteeriume võib arvesse võtta nii hanke kavandamisel turu-uuringut tehes kui ka hankemenetluse vältel ja lepingu täitmise ajal. Hankijatel aitavad keskkonna seisukohast eelistatavaid pakkumusi kindlaks teha näiteks toote või teenuse olemusringi kogumaksumuse hindamine, keskkonnasäästliku tootmisprotsessi kasutamise nõue ja pakkumuste hindamisel keskkonnakriteeriumide kasutamine.

ELi tasandil käsitleb Euroopa Komisjon keskkonnahoidlike riigihangetena hankeid, mis vastavad keskkonnahoidlike riigihangete ühistele põhikriteeriumidele.⁸

Riigihangete (sh keskkonnahoidlike riigihangete) põhilise õigusliku raamistiku sätestab [Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/24/EL riigihangete](#)

⁸ Euroopa Komisjoni teatis „[Keskkonnahoidlikud riigihanked](#)“, KOM(2008) 400.

[kohta](#). Direktiiv võimaldab muu hulgas:

- seada riigihankes soovitatavate tööde, asjade ja teenuste olulusringi arvestavaid kriteeriume;
- sõlmida hankeleping majanduslikult soodsaima pakkumuse esitajaga (võttes aluseks parima hinna ja kvaliteedi suhte, hinna või kulutasuvuse, nt olulusringi kulude põhjal).

Selgelt tuuakse välja tõik, et kõige odavam hind ei pruugi olla ainus hanke võidu kriteerium. Keskkonnanäitajad võivad olla osa mitmest õiguslikult siduvast kriteeriumist.

[Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/25/EL](#), millega käsitletakse vee-, energeetika-, transpordi- ja postiteenuste sektoris tegutsevate organisatsioonide riigihankeid, lubab samuti kasutada hanke tehnilises kirjelduses keskkonnanõudeid, sh ökomärgiste tingimusi ning sõlmida riigihanke tulemusena lepingu majanduslikult soodsaima pakkumuse esitajaga.

Euroopa Komisjoni teatise [„Kuidas rakendada riigihanked kogu Euroopa teenistusse“](#) (COM (2017) 572) üks peamisi eesmärke on muu hulgas võtta laiemalt kasutusele innovatsiooni, keskkonnanõu ja sotsiaalsed kriteeriumid ning muuta avaliku sektori hankijad pädevamaks. Teatises esitatakse riigihankestrateegia, mis sisaldab üldist poliitilist raamistikku suuniste ja soovitustega.

Keskkonnanõu riigihanke korraldamise võimalusi ELi nõudeid arvesse võttes on põhjalikult kirjeldatud Euroopa Komisjoni käsiraamatus [„Keskkonnanõu ostmise. Keskkonnanõu riigihangete käsiraamat“](#) (2016). Käsiraamatust leiab juhiseid, kuidas hankesse lisada Euroopa Liidu õigusliku raamistiku keskkonnanõudeid ning avaliku sektori, sh ehituse, toidu ja toitlustuse, maanteeõidukite ning energiat kasutavate toodete keskkonnanõu riigihangete näiteid.

3.2. Euroopa Liidu keskkonnanõu riigihangete kriteeriumid

Kust leida teavet ELi keskkonnanõu riigihangete õigusliku raamistiku, kriteeriumide, heade näidete jms kohta?

Keskkonnanõu nõuete lisamise hõlbustamiseks riigihanke dokumentidesse on Euroopa Komisjon välja töötanud [Euroopa Liidu keskkonnanõu riigihangete kriteeriumid tooterühmadele](#). ELi ühised kriteeriumid loodi eesmärgiga saavutada hea tasakaal keskkonnategevuse tulemuslikkuse, kulukaalutluste, EL-i hõlmava turu kättesaadavuse ja kontrollimise lihtsuse vahel. Hanke vajaduste ja ambitsioonikuse taseme järgi võivad hankijad lisada oma hankedokumentidesse kas kõik või osa kriteeriumide nõudeid.

Keskkonnanõu riigihangete kriteeriume saab rakendada taotlejate valikukriteeriumidena, hankelepingu eseme tehnilise kirjeldusena, pakkumuste hindamise kriteeriumidena ja lepingu täitmise tingimustena. Kriteeriumid jagunevad põhi- ja lisakriteeriumideks.

- **Põhikriteeriumid** võimaldavad keskkonnahoidlikku riigihanget hõlpsalt rakendada, keskendudes toote keskkonnatoime põhiaspektidele ja ettevõtete halduskulude vähendamisele.
- **Rangemad lisakriteeriumid** võtavad arvesse rohkem keskkonnaaspekte või paremat keskkonnatoimet ning need on mõeldud hankijatele, kes soovivad saavutada suuremat keskkonnahoidu ja innovatsiooni.

Põhi- ja lisakriteeriumid on sõnastatud selliselt, et soovi korral saab hankija neid hankedokumentidesse minimaalse kohendamisega lisada. Kuigi ELi soovituslikud kriteeriumid keskenduvad eelkõige n-ö esimese taseme ehk turul juba olemasolevatele keskkonnahoidlikele ja ringsetele toodetele ja teenustele, tuleks hankijal enne hanketeate avaldamist üle vaadata, kas soovitud keskkonnahoidlikud tooted ja teenused on turul kättesaadavad.

Kriteeriumid on loodud järgmisele 20 tooterühmale:

- [Puhastustooted ja -teenused](#)
- [Arvutid, kuvarid, tahvelarvutid ja nutitelefonid](#)
- [Andmekeskused, serveriruumid ja pilveteenused](#)
- [Elektrienergia](#)
- [Toidukaubad, -teenused ja müügiautomaadid](#)
- [Mööbel](#)
- [Pildindusseadmed ja nende kulumaterjalid ning printimisteenused](#)
- [Kontorihoonete projekteerimine, ehitamine ja haldamine](#)
- [Värvid, lakid ja teekattemärgistus](#)
- [Avaliku ruumi korrashoid](#)
- [Teede projekteerimine, ehitamine ja hooldus](#)
- [Teevalgustus ja foorid](#)
- [Maanteetransport](#)
- [Sanitaartechnilised kraanitarvikud](#)
- [Tekstiilitooted ja -teenused](#)
- [WC-potid ja pissuaarid](#)
- [Koopia- ja joonestuspaber](#)
- [Tervishoius kasutatavad elektri- ja elektroonikaseadmed](#)
- [Vesikütteseadmed](#)
- Reoveetaristu (kriteeriume uuendatakse)

Kriteeriumide rakendamine, mida avaliku sektori organisatsioonid saavad tarbimisest tuleneva keskkonnajalajälje vähendamiseks kasutada, on vabatahtlik. Seetõttu pöörab Euroopa Komisjon palju tähelepanu abistavate materjalide väljatöötamisele ja uuendamisele. Nii vaadatakse keskkonnahoidlikud kriteeriumid teatud aja tagant üle ning uuendatakse iga tooterühma valdkonnas. Kriteeriumide viimast versiooni saab alati kätte [ELi keskkonnahoidlike hangete kriteeriumide lehel](#). Lisaks kogutakse pidevalt liikmesriikide häid näiteid keskkonnahoidlike riigihangete kohta ning avaldatakse neid [ELi keskkonnahoidlike riigihangete portaalis](#). Samuti on välja töötatud põhjalikud [keskkonnahoidlike riigihangete koolitusmaterjalid](#) nii keskkonnahoidlike hangete kohta üldiselt (strateegiline ja õigusraamistik, vajaduste hindamine, seos ringmajandusega, turu kaasamine jne) kui ka tooterühmade kohta. Hankespetsialistid saavad neid juhendmaterjale hankedokumentide ettevalmistamisel kasutada. EL pakub

hankijatele ka võimalust küsida nõu, kui tekivad küsimused, millele vastust ei leia (vt [EU Helpdesk for Green Public Procurement](#)).

3.3. Eesti õigusraamistik

Milliste toodete hankimisel on keskkonnakriteeriumide rakendamine kohustuslik?

Eesti on ELi riigihangete direktiivide sätted üle võtnud [riigihangete seadusega](#). Selle seadusega on kehtestatud riigihanke korraldamise reeglid, riigihankega seotud isikute õigused ja kohustused, riikliku järelevalve ja haldusjärelevalve tegemise, vaidlustuste lahendamise kord ning vastutus nõuete rikkumise eest.

Riigihangete seaduse kohaselt (§ 2 lõige 2) tuleb riigihangete plaanisel ja korraldamisel arvestada keskkonnasäästlike lahendustega. Keskkonnahoidlike tingimusi saab kasutada kõikides riigihanke etappides – need saab lisada nii kvalifitseerimistingimustesse, vastavustingimustesse (sh hankelepingu eseme tehnilisse kirjeldusse), hindamiskriteeriumidesse kui ka hankelepingu tingimustesse.

Alates 1. jaanuarist 2022 jõustus keskkonnaministri määrus nr 35 „[Hankelepingu esemeks olevate toodete ja teenuste keskkonnahoidlikud kriteeriumid ja nende kohta riigihanke alusdokumentides kehtestavad tingimused](#)“, mis sisuliselt muudab **keskkonnahoiu kriteeriumid kohustuslikuks** nelja tooterühma puhul (mööbel, puhastusvahendid ja -teenused, IT-seadmed ja koopiapaber).

Seega sätestab määrus tingimused, mille hankija peab riigihanke alusdokumenti lisama, mööbli, puhastusvahendite ja -teenuste, IT-seadmete või koopiapaberi hankimisel.

Lisaks jõustus 24. veebruaril 2023 [keskkonnaministri määrus nr 6, mis sätestab nõuded keskkonnahoidlike kergsõidukite, veokite ja busside hankimiseks](#).

Edaspidi on kavas keskkonnahoidlikud riigihanked teha kohustuslikuks ka muudes tooterühmades. Praegu kaalutakse, kas teha kriteeriumide rakendamine kohustuslikuks veel nendes viies tootegrupis: tekstiilitooted ja -teenused, kontorihoonete projekteerimine ja ehitamine, teede projekteerimine ja ehitamine, toidukaubad, -teenused ja toidukaupade müügiautomaadid ning elektrienergia.⁹

Kliimaministerium on hankijatele välja töötanud mitmeid juhiseid, kuidas keskkonnahoiu nõudeid hangetes rakendada ning pakub nõu, kui hange takerdub vastamata jäänud küsimuste taha.¹⁰

⁹ Kiiker, K., Peetersoo, A., Piirimäe, K., Raidla, M. 2023. [Keskkonnahoidlike riigihangete kohustuslike valdkondade kehtestamise analüüs ja juhendmaterjalide koostamine](#). Consulare OÜ.

¹⁰ Kliimaministerium. [Keskkonnahoidlikud riigihanked](#).

Kordamisküsimused

1. Kust on võimalik leida teavet EL-i keskkonnahoidlike riigihangete õigusliku raamistiku, kriteeriumide, heade näidete jms kohta?
2. Milliseid abimaterjale ja tuge hankijatele EL-i tasandil pakutakse?
3. Milliste toodete hankimisel on keskkonnakriteeriumide rakendamine kohustuslik?
4. Milliseid abimaterjale ja tuge pakutakse hankijatele Eestis?

[TAGASI SISUKORDA](#)

3.4. Milline on keskkonnahoidlik toode?

Toode mõjutab sageli keskkonda kõikides olulusringi etappides. Toote kvaliteedi hindamisel nii majanduslikust kui ka keskkonnasäästust lähtudes on oluline võtta aluseks kogu olulusring. Samas ei ole hankijal põhjalike olulusringi analüüside tegemiseks tavaliselt ressursse. Seepärast on allpool toodud rusikareeglid keskkonnahoidlike toodete valimiseks.¹¹

Mis elemendid võiksid olla olulised toote keskkonnahoidlikkuse hindamisel? Mõtle kõigepealt ise, mis need lähtuvalt toote olulusringist olla võiksid, siis loe järgnevaid kirjeldusi ja leia ühisosad oma hangitavate toodetega.

Toore / toodete koostis

Üldiselt võib hankija vabalt kindlaks määrata, millest üks kaup peab koosnema (ei tohi koosneda) või milliseid sisendtegureid tohib teenuse osutamisel kasutada.

Toodet võib kirjeldada kui jätkusuutlikku, kui selles on täidetud üks järgmistest toormeale esitatavatest tingimustest:

- Toode koosneb ringlussevõetud materjalist.
- Toode koosneb taastuvatest ressurssidest (nt puit, põllumajandustoodang), mida majandatakse säästval moel (st pikaajalist perspektiivi silmas pidades).
- Toode koosneb taastumatutest ressurssidest (nt alumiinium), mis võetakse pärast kasutamist taas ringlusse. Kaevandamine ei tohiks kaasa tuua suurt ja pöördumatut kahju ega toimuda eriti haavatavas piirkonnas.

Lisaks on tähtis, et toode ei sisalda kahjulikke kemikaale. Hankijal on võimalik kemikaalide kasutamist piirata. Hangitavate toodete puhul võidakse pakkujalt nõuda protseduuride olemasolu, mis tagavad, et pakutavad tooted ei sisalda selliseid aineid ega koostisosi, mis on tervisele või keskkonnale ohtlikud.

Taastuvate ressursside puhul on võimalik nõuda ka selle säästlikku kasvatamist. Näiteks puidust tehtud toodete puhul küsida puitu, millel on säästva metsanduse märgistus, mis viitab metsa jätkusuutlikule majandamisele. Selleks sobivad näiteks märgistused FSC (*Forest Stewardship Council* ehk Metsahoolekogu) või

¹¹ Sætrang, Ø. 2009. Keskkonnahoidlike hangete juhend. Hangete läbiviijale. SEI Tallinn.

PEFC (*The Programme for the Endorsement of Forest Certification* ehk Metsa-sertifitseerimise Skeemide Tunnustamise Programm). Samuti on võimalik nõuda troopilise puidu mittekasutamist.

Tootmisprotsess

Jätkusuutliku tootmisprotsessi puhul on olulised järgmised aspektid:

- toote ressursitõhusus (toorme tõhus kasutamine),
- kohaliku looduse ja elurikkuse hoidmine,
- reostuse vältimine ja vähendamine,
- kasutatakse taastuvaid energiaallikaid.

Keskkonnahoidlik tootmisprotsess on ka üks olulisi ökomärgise kriteeriume, mistõttu aitab ökomärgis õiget valikut teha, st hankes võib viidata ökomärgise kriteeriumidele (vt täpsemalt peatükki [“Ökomärgise kasutamine hankedokumentides”](#)).

Toote kasutamine

Energiakulu. Energiakulul võib olla oluline osa toote kasutamisega seotud kuludest. Toote soetushind võib olla oluliselt kallim, aga sellest hoolimata võib see osutuda soodsamaks seoses vähese energiakasutusega. Energiakasutust on kerge mõõta ja võrrelda. Seetõttu peab selle kulu esitamise nõue hankedokumentides alati sees olema (kui toode kasutab energiat). Mõnede toodete puhul esineb risk, et energiakulu suureneb kasutusea jooksul või energiakulu ja võimsuse suhe halveneb. Pakkuja peaks tagama, et seda ei juhtu. Energiahinnad võivad tulevikus tõusta avatud turgude ja uute maksude tõttu. [Euroopa Liidu energiamärgis](#) jõuab üha suurema arvu toodete peale (k.a [ehitised](#)). Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia toodetele on kehtestatud energiatähe ([Energy Star](#)) märgise kriteeriumid.

Veetarbimine. Sarnaselt energia tarbimisega on mõistlik valida tooteid-teenuseid, mis tarbivad vähem vett ja ka muid ressursse. Näiteks tuleks vältida jahutussüsteeme, mille käitamisel vajatakse pidevalt puhast jahutusvett.

Müra. Müra ei kahjusta keskkonda, ent see mõjub halvasti inimestele. Müra mõjutab inimeste heaolu ja töökeskkonda ning seega ka nende tootlikkust. Seepärast tuleks müra vähendada nii palju kui võimalik. Mõistlik on tutvuda müra reguleerivate õigusaktidega (nt mootorsõidukite või töökeskkonna müra-taseme nõuded).

Heitgaasid/jäätmed. Heite teke kasutuse ajal hõlmab eeskätt tooteid, milles toimub üht või teist liiki põlemine (nt sisepõlemismootor, õlikatlad, puidupõletusahjud), aga muret teevad ka kemikaalid (nt lakid, alkoholi sisaldavad lahustid), heitgaasid ja tolmu (nt pealispindade kulumine, koopiamasinad). Kogu olulusringi perspektiivist lähtudes on heitel olulusringi analüüsis sageli suur tähtsus ja seda eeskätt sisepõlemismootorite puhul. Kemikaalide, heitgaaside ja tolmu puhul võib heide olla otseselt seotud sisekliima ja tervisega. Selles valdkonnas on paljudel juhtudel võimalik esitada konkreetseid nõudeid.¹²

¹² Näiteks on võimalik kemikaale sisaldavate toodete puhul (puhastusvahendid, värvid jne) nõuda ökomärgise olemasolu, heitgaaside kohapeal tekke vältimiseks võib nõuda elektrilisi seadmeid ja roheline energia kasutamist.

Toote kasutusiga

Toote kasulikku kasutusiga on sageli raske mõõta ja see võib toote osistel olla erinev. Rolli mängivad paljud tegurid, eeskätt see, kuidas toodet kasutatakse (kuritarvitatakse), kus seda kasutatakse, kas hooldusjuhendit järgitakse jpm. Kasutusea hindamise objektiivsed standardid ei ole veel eriti levinud. Pakkujalt võidakse siiski küsida garantiid nii tootele kui ka selle kasutuseale. Toote kasulik kasutusiga ei tähenda mitte üksnes kvaliteeti ja vastupidavust. Teised olulised märksõnad on **paindlikkus, ajakohastatavus ja ka ajatus**. Selliste toodete kiire väljavahetamine, mis on täiesti kasutatavad, aga moest läinud, ei ole keskkonnanahoidlik! Seetõttu tuleks otsida mingil määral ajatu stiiliga tooteid.

Kasutusiga on seotud ka **kasutusomadustega**. Tooteid, mida on keeruline kasutada, kasutatakse sageli valesti ja nõnda muutuvad need kiiremini kasutuskõlbmatuks. See kehtib eeskätt toodete puhul, mida kasutatakse palju (näiteks koopiamasinad), ja mis teeb hea väljaõppe keeruliseks. Olemas peaksid olema selged (eestikeelsed) kasutusjuhendid.

Halb **disain** võib vähendada võimalust toodet parandada. Pakkuja peaks suutma kirjalikult kinnitada, et kuluvaid osi on mõistliku hinna eest lihtne hankida ja asendada, nii et **parandamine oleks n-ö kasulik**. Pealegi peaks pakkuja suutma tagada kõikide vajalike osade laost kättesaadavuse toote kogu kasutusea vältel. Kasulikku nõu võib saada ettevõtetest-töökodadest, kes pakuvad parandusteenust. Sealsetel töötajatel on enamasti kogemustel põhinev arvamus, mis-sugune toode on hea. Teine võimalus on paluda pakkujal esitada soovitusi teistelt klientidelt, kellel on tootega kogemusi.

Hoolduskokkulepped peaksid paljude tooterühmade puhul sisalduma lepingus loomuliku osana. Pidev hooldus pikendab kasutusiga ja ennetab kasutamise katkemist. Tootega peaks kaasas olema hooldusjuhend. **NB! Algne pakkumus võiks sisaldada ka hoolduse ja varuosade kohta käivat pakkumust.**

Kui tulevased vajadused on ebaselged või kui ei ole teada, milliseks kujunevad tootele esitatavad nõuded tulevikus, on toote paindlikkus eriti oluline. Seetõttu peab toode olema võimalikult suurel määral ette valmistatud vastama uutele standarditele. See võimaldab kasutatud toodet ka lihtsamalt ja kõrgema hinnaga müüa.

Paindlikud tooted on ka need, mida on võimalik kasutada mitmel otstarbel. Selleks võib olla näiteks diivan, mida saab kasutada voodina, või kombineeritud pesumasin ja kuivati. Sellega vähendatakse vajadust osta mitu asja ning säästetakse ressursse. **NB! Mitmeotstarbelised tooted võivad samas olla ka keerulised ja kui üks funktsioon ei tööta, visatakse kogu toode ära.**

Kasutusiga on seotud ka täiendamisvõimalustega. See käib eriti IT-seadmete kohta. IT-seadmetel on kalduvus palju kiiremini moraalselt vananeda kui tehniliselt kuluda. Pakkuja peab suutma kirjalikult kinnitada, et toodet saab mõistliku hinnaga muuta. **NB! Tavaliselt müüvad pakkujad lisatarneid kõrgema hinnaga.** Seetõttu tuleb hankijal juba algses pakkumuses küsida ka lisatarnete hinda. Kuigi paindlikkus, mitmeotstarbeline kasutus ja täiendamisvõimalused sunnivad tulevikule mõtlema, tuleb täpsustada, et hinnangu aluseks peab

olema hanke tegelik ja täpselt määratletud eesmärk (vajadus). See ei ole üleskutse hankida kalleid Rolls-Royce'i klassist lahendusi, vaid kujundada realistlik arusaam oma tulevikuvajadustest ja teha otsused selle järgi.

Toote eluea lõpp

Sobivus demonteerimiseks/ümbertöötamiseks. Ringmajanduse kontekstis peaks tooted olema võimalik lahti võtta ja parandada või ringlusse võtta. Hankija saab nõuda pakkujalt vastutust toote ringlussevõtu eest.

Tagasivõtusüsteemi olemasolu. Viimastel aastatel on kehtestatud üha rohkem laiendatud tootjavastutuse süsteeme (nii pakenditele kui toodetele), mis tähendab, et tootjad ja edasimüüjad kannavad koos kokkukogumise ja taaskasutussüsteemi kulud. Kui sellised süsteemid on olemas, võib hankija nõuda tootja või edasimüüja osalust süsteemis. Kui tootjavastutuse süsteemi ei ole, võib pakkujale siiski panna ülesandeks pakkuda tagastamisvõimalusi, sealhulgas olemasolevatest toodetest vabanemiseks, kui hangitakse uus.

Ohtlikud jäätmed. Ohtlike jäätmetena klassifitseeritakse tooteid, mida ei saa käidelda koos tavajäätmetega (näiteks ohtlikena märgistatud kemikaalid, patareid). Võimaluse korral tuleks selliseid tooteid vältida. Sellega vähendatakse ka jäätmekäitluskulusid.

Kordamisküsimused

1. Millised aspektid on olulised toote keskkonnahoidlikkuse hindamisel, arvestades toote olulusringi eri etappe?

[TAGASI SISUKORDA](#)

4. Keskkonnahoidlike hangete lähenemisviisid ja tasemed

Keskkonnahoidlikku hanget on võimalik korraldada eri vormides ja valdkondades (ehituses, jäätmekäitluses, toidu ja toitlustuse valdkonnas, samuti teatud tooterühmade, nt mööbliteksstiilide ostmisel). Keskkonnahoidliku hanke **eesmärk on ostutegevuse kaudu edendada ringmajandust ja keskkonnahoidu**. Peale selle loob keskkonnahoidlik hange eeldusi innovatsiooniks ning uute toodete-teenuste ja ärimudelite turule toomiseks, andes tugeva tõuke ka ringse majandusmudeli tekkele.

Keskkonnahoidlikku hanke fookus võib olla suunatud väga erinevatele keskkonnahoidu ja ringsust toetavatele aspektidele: nt toodete paremale kvaliteedile ja pikaajalisele kasutamisele, uutele või uuenduslikele toodetele ja teenustele, ringsete ärimudelite või lausa ringse toote-teenuse süsteemi loomisele. Hanke

fookuse valik sõltub hanke korraldaja (organisatsiooni) hankestrateegiast ja ambitsioonist, eesmärkidest ja prioriteetidest. Seetõttu on oluline, et enne keskkonnahoidlike hangetega alustamist määratleksid avaliku sektori asutused oma ostude ja hangetega seotud **strateegilise ambitsiooni** (st mida tahetakse keskkonnahoidlike hangetega saavutada) ja kuidas seda ambitsiooni oma hangetesse lõimida.

Samuti tuleks organisatsiooni tasandil selgeks mõelda, **millist mõju** soovitakse hangetega saavutada. See arusaamine aitab määratleda konkreetse hanke ulatust ning valida sobiv lähenemisviis ehk tase hanke läbiviimiseks ja hankekriteeriumide valimiseks.

1. Olemasolevate toodete hankimine (toote tase)

Esimese taseme hanked hõlmavad tavaliselt turul juba olemasolevaid keskkonnahoidlikke tooteid. Näitena võib siin tuua ökomärgisega või ringlussevõetud paberist regenereeritud kiu baasil toodetud kontoripaberi. Selle tasandi hanked on üldjuhul kõige lihtsamad ja seetõttu selliste keskkonnahoidlike hangetega tavaliselt ka alustatakse. Toote taseme hangetes saab ringsete hankekriteeriumide seadmisel toetuda selle toote või tooterühma jaoks koostatud Euroopa Liidu keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumidele või Euroopa Liidu ökomärgise tooterühmade kriteeriumidele.

2. Uute või uuenduslike toodete hankimine (tarnija tase)

Teise taseme hanked hõlmavad ringseid tooteid ja teenuseid, mis pole veel turul pikalt olnud või mida hakatakse alles hanke tulemusena välja arendama. Näitena võib siin tuua tekstiilijäätmetest või -jääkidest toodetud vormirõivad või olemasoleva mööbli osaline korduskasutus uues mööblihankes. Hange, mis suunab tarnijat pakkuma tavatoodete asemel sama funktsiooniga uuenduslikke, keskkonnahoidlikke ja ringseid lahendusi ning tooteid, sisaldab innovatsioonihanke elemente ja nõuab hankijalt üldjuhul eraldi põhjalikumat turu-uuringut (sh turuosalistega konsulteerimist).

3. Toote-teenuse lahendused ja süsteemid (süsteemi tase)

Selle taseme hanked keskenduvad veelgi süsteemsema muutuse saavutamisele eesmärgiga hankida tavatoodete asemel samu funktsioone pakkuvaid toote-teenuse lahendusi ning uuenduslikke ärimudeleid ja koostöövorme. Sellised on kasutusele või tulemusel keskenduvad hanked (vt täpsemalt <https://ringhanked.ee/kasutusele-ja-tulemusel-keskenduvad-hanked/>), mille aluseks on välja selgitada oma vajadustele vastav funktsioon (st milliseid vajadusi tahetakse hankega rahuldada) ning siis hinnata, kas seda saab täita traditsioonilise toote ostmise asemel hoopis näiteks teenusega. Toote asemel teenuse ostmine (nt liisimine, rentimine, jagamine, kasutuspõhine maksmine) võib olla oluliselt ringsem, kuna sellisel juhul ei ole vaja toota nii palju tooteid. Süsteemi tasemel muutust loov toote-teenuse hange jätab teenusepakkujale suurema kontrolli kasutatavate toodete ja materjalide üle, mis võimaldab tooteid ressursitõhusamalt toota ja ka kasutada, sh hooldada, parandada ja hõlpsamalt uuesti ringlusse võtta. Nii on teenusepakkujal-tarnijal oluliselt suurem huvi pakkuda

teenusena pikaajalist lahendust ja kestvaid toodet. Ka hankijale on tavaliselt selline hange majanduslikult kasulik.

Süsteemi taseme hangete alla võib liigitada muu hulgas sellised hanked, mille tulemusel tahetakse osta teatud funktsioone ja teenuseid, mis eeldavad eri osaliste koostööl põhinevate lahenduste ja ärimudelite loomist või olemasolu. Selliste hangete eesmärk on muuta tootesüsteeme ringsemaks. Näitena võib tuua ühistranspordi-hanked, millega soetatakse kohapeal toodetud biokütusel sõitvaid busse, või soojusenergia hanked, mis toetuvad kohaliku taastuvenergiatootmise koostöövormile või -mudelile.

Toote tase	Tarnija tase	Süsteemi tase
Turul olemasolevad tooted	Uued või uuenduslikud tooted	Toote-teenuse lahendused ja süsteemid
Keskkonnahoidlikku hankesse lisatakse ringsuse kriteeriumid, toetudes nt keskkonnahoidlike hangete juhendis toodud kriteeriumidele või tootegruppide ökomärgise kriteeriumidele.	Tavatoodete asemel hangitakse sama funktsiooniga uuenduslikke ringseid lahendusi ja tooteid. Hankesse lisatakse uuenduslikud ringsuse kriteeriumid (nt korduskasutatavad tooted või ostetavate toodete modulaarsus, hooldus, lihtne ringlussevõtt).	Kasutuse või tulemuse ostmisele keskendunud hanked (nt toote asemel ostetakse sama funktsiooni pakkuvat teenust – liisimine, rentimine, jagatud kasutus, maksmine kasutuse järgi) ning uute äri- ja koostöömudelite arendamisele suunatud hanked (koostööplatvormid ja ärimudelid).

Joonis 2: keskkonnahoidlike riigihangete lähenemisviisid ehk tasemed

KORDAMISKÜSIMUSED

1. Millised on keskkonnahoidlike riigihangete eri lähenemisviisid ehk tasemed ja milliseid tooteid-teenuseid eri tasemetel hangitakse?
2. Kas ja milliseid esimese taseme keskkonnahoidlike tooteid olete viimase kolme aasta jooksul hankinud?
3. Milliseid teise ja kolmanda taseme tooteid-teenuseid võiks teie organisatsioon hankida?

[TAGASI SISUKORDA](#)

5. Keskkonnahoidlike riigihangete sammsammuline läbiviimine

Hankimine koosneb mitmest etapist, ent edukale hankele pannakse alus esimestes etappides. Osakondade vajaduste kindlaksmääramine teatud aja jooksul on toote-teenuse olelusringi kulude hindamisel elulise tähtsusega. Hankedokumendid peavad sisaldama asjaomaseid nõudeid tootele ja tarnijale. Keskkonnahoidlike hangete puhul on eriti oluline määrata kindlaks vajadused, teha turu-uuring, töötada välja tehniline kirjeldus ja korrektsed hankedokumendid.

5.1. Hangete strateegiline tasand

Strateegiline tasand on suunatud eelkõige organisatsiooni hankestrateegia ja protseduuride kujundajatele ning otsustajatele. Keskkonnahoidlikud, sh ringhanked peaks tuginema organisatsiooni visioonile ja tegevuspõhimõtetele. See tõttu on oluline, et luuakse strateegiline ja korralduslik alus keskkonnahoidlike, sh ringhangete rakendamiseks avalikus organisatsioonis.

Strateegilisel tasandil tuleks keskenduda kolmele olulisele etapile:

1. Organisatsiooni hankestrateegia ja -eesmärkide määratlemine

Jätkusuutliku arengu eesmärkide saavutamiseks, sh rohepöördesse panustamiseks peaks iga avaliku sektori organisatsioon määratlema enda jaoks asjakohased eesmärgid ja põhimõtted, kuhupoole liikuda ja mida oma tegevuses tuleb järgida. Muu hulgas peaks keskkonnahoidlike hangete edukaks läbiviimiseks organisatsioon lahti mõtestama, mida tahetakse hangetega saavutada (nt panustada keskkonnahoiu ja ringmajanduse põhimõtete levimisse hanke-tegevuse kaudu, edendada uute keskkonnahoidlike toodete ja ärimudelite väljatöötamist, mõjutada hangetega tarnijate keskkonnahoidlikkust ja ressursitõhusust, pakkuda võimalusi hanketegevuse kaudu uute roheliste töökohtade tekkeks). Vt täpsemalt <https://ringhanked.ee/strateegiline-tasand/>.

2. Hankekorra koostamine-täiendamine

Keskkonnahoidlike hangete edukaks läbiviimiseks tuleb organisatsioonis selgelt määrata vastutusosalad ning töötada välja hankemenetluse dokumenteeritud kord või juhised. Keskkonnahoidlike ja ringsete toodete hankimisega seotud menetlused lõimitakse üldjuhul organisatsiooni hankekorda.

Hankekorras peaks olema esitatud vähemalt järgmised asjaolud:

- kes, millise menetluse järgi ja millistes valdkondades (toote- ja teenuserühmad) keskkonnahoidlikke hankeid läbi viib;
- kuidas toimub organisatsiooni tasandil keskkonnahoidlike hangete üle arvestuse pidamine;
- viited kriteeriumidele või asjakohastele juhenditele.

Hangete korralduse kirjeldamisel, sh hankekorra koostamisel, tuleks lähtuda organisatsiooni keskkonnahoidlike hangete ambitsioonist, prioriteetidest ja eesmärkidest. Lisaks tuleks määratleda need toote- ja teenuserühmad, kus keskkonnahoidlike hankeid soovitakse esmajoones rakendada. Vt täpsemalt <https://ringhanked.ee/strateegiline-tasand-3/>.

3. Organisatsiooni teadmiste ja oskuste arendamine

Keskkonnahoidlike hankeid on üldjuhul keerulisem läbi viia kui tavalisi hankeid. Selliste uudsete hangete edukaks rakendamiseks peavad töötajatel olema sobivad praktilised oskused, teadmised ja juurdepääs teabele. Lisaks tuleb arvestada, et keskkonnahoidlikud hanked ei puuduta üksnes hankespetsialiste, vaid organisatsiooni tervikuna, kuna tooteid ja teenuseid kasutab kogu organisatsioon. Peale selle on suuremates avaliku sektori organisatsioonides hangete läbiviimine jagunenud erinevate ametite ja struktuuriüksuste vahel. Oluline on, et kõik asjakohased töötajad ja üksused oleksid haaratud ühtsesse keskkonnahoidlike hangete süsteemi, teaksid organisatsiooni eesmärke ja põhimõtteid ning kasutaksid kokkulepitud keskkonnahoiu kriteeriume.

Keskkonnahoidlike hangete ühtlustatud alustel läbiviimine eeldab, et organisatsioon on taganud, et kõik asjakohased töötajad on piisavalt pädevad selliste hangete korraldamiseks. See eeldab omakorda hangetega seotud võtmetöötajate **teadmiste suurendamist ja koolitamist**. Niisiis tuleks hinnata töötajate koolitusvajadust ning tagada vajalike koolituste läbiviimine. Peale koolituste aitavad hankespetsialiste ka organisatsioonisisised hankejuhised.

Lisaks võiks läbi mõelda, kuidas panna töötajaid kaasa mõtlema keskkonnahoidlike toodete ja teenuste tarbimisest tuleneva positiivse mõju peale. Sellised otsused nagu keskkonnahoidlike tööautode või ringse mööbli hankimine või üleminek mahetoidule asutuse sööklas võivad olulisel määral aidata kujundada töötajate keskkonnateadlikkust ja igapäevast käitumist ning parandada ka organisatsiooni mainet. Vt täpsemalt <https://ringhanked.ee/strateegiline-tasand-2/>.

Kordamisküsimused

1. Mida on oluline hangete strateegilisel tasandil teha?
2. Kuidas strateegiline tasand toetab hangete läbiviimist?
3. Millised võiksid olla teie organisatsiooni keskkonnahoidlike hangete ambitsioon ja eesmärgid?

[TAGASI SISUKORDA](#)

5.2. Vajaduste kindlaksmääramine

Vajaduste kindlaksmääramine on hanke edukuse seisukohast väga tähtis. Eelkõige on oluline esitada õigeid küsimusi toote potentsiaalsetele kasutajatele ning määrata kindlaks toote soovitud omadused kogu kasutusaja jooksul. Parim valik on kvaliteetne ja väikseima olelusringi kuluga toode.

Iga hanke või ostu ettevalmistamisel tuleks esimese asjana välja selgitada huvitatud osaliste (toote või teenuse tarbija) vajadused ja ootused. Oluline on veenduda, et ostetavat toodet on ikka vaja. Eesmärk ei peaks olema osta ostmise pärast. Keskkonnahoidlike hangete eesmärk ei ole ainult kokkulepitud kriteeriumide alusel tooteid ja teenuseid hankida, vaid ka mõjutada ja edendada keskkonnahoidlike ja ringsete toodete ja teenuste turgu.

Vajaduse kindlaksmääramiseks sobib kasutada hankemeeskondi, kuhu kuuluvad nii toote tulevased kasutajad kui ka muud ostuga seotud osalised. Nt puhastusteenuse hanget korraldab meeskond (komisjon) võib koosneda igapäevastest kasutajatest, koristajast, finantsjuhust, majahoidjast. Selline meeskond aitab saada parimat tulemust. Meeskond peab kindlaks määrama kõik vajadused ning neid ka ajakohastama. Selle tulemusena võidakse saada esialgu mõelduga võrreldes hoopis teistsugused lahendused ning see peaks põhimõtteliselt viima lahendusteni, mis rahuldavad kõiki osalisi. Kõigi meeskonnaliikmete vetoõigus on üks viis kindlasti kõigiga arvestada.

Hankijal on vahendaja roll, mis tähendab paljude asjaolude kaalumist. Vajaduse kindlaksmääramisel on kaks etappi. Kõigepealt tuleb kindlaks määrata üksikute kasutajate vajadused ja seejärel hinnata tervikut, keskendudes organisatsiooni koguvajadustele. See tähendab ennekõike kontrolli kõikide kulude, k.a kõrvaldamiskulude üle. Lisaks aitab kasutajate vajaduste ja ootustega arvestamine luua õigeid tingimusi, et veenda kasutajaid hangitud tooteid pikka aega kasutama.

Küsimused, mida tuleks vajaduse kindlaksmääramisel esitada.

1. Kes on toote tegelikud kasutajad?
2. Milliseid vajadusi selle tootega rahuldatakse?
3. Kas organisatsiooni vajadust saab rahuldada muul viisil (mitte uue toote-teenuse ostmisega)? Kui on võimalik, siis kuidas? Kas vajadust saab rahuldada näiteks tavapärasest tegevust muutes? Kas toode on korduskasutatav? Kas on võimalik võtta kasutusele uus ja parem lahendus, mis vähendab kogutarbimist?
4. Kui pikk on toote kasutusperiood? Kas toote kasutusvajadus on pidev ja muutumatu või tuleks valmistada tulevasteks muutusteks?

Kordamisküsimused

1. Millised aspektid tuleks vajaduste kindlaksmääramisel läbi mõelda?
2. Mõttele läbi oma järgmise hanke esemega seotud vajadused, kasutades eespool toodud küsimusi. Kas tekkis ka mõtteid, kas ja kuidas võiks hankelepingu eset hankes muuta?

5.3. Turu-uuring ja turuosalistega konsulteerimine

Selleks, et saada kinnitust organisatsiooni hankeambitsioonidele ja turu suutlikkusele püstitatavaid nõudeid (sh kriteeriume ja tingimusi) täita, on oluline õppida turgu paremini tundma ning kaasata turul tegutsevad partnerid juba hanke ettevalmistamise võimalikult varases etapis. Uudsete või keerukate hanketingimuste puhul võib hankija kahelda võimalike pakkujate olemasolus või tarnijate-teenuseosutajate suutlikkuses ülesannet täita. Seega tuleks keskkonnahoidliku hanke puhul vajaduse korral analüüsida olemasolevat ja prognoosida tulevast olukorda turul.

Keskkonnahoidlike kriteeriume ja tingimusi aitab välja töötada teadmine turul tegutsevatest tarnijatest, teenuseosutajatest ja teistest partneritest, turul saada olevatest toodetest ja hinnatasemetest.

Hankija võib peale turu-uuringu ka turuosalistega konsulteerida ehk pidada tehnilist dialoogi, kogumaks teavet, mida saab kasutada hankelepingu eseme tehnilise kirjelduse koostamisel. Seda tingimusel, et selline teabe hankimine ei ole konkurentsi piirava mõjuga.

Turu-uuring ja turuosalistega konsulteerimine-dialoog peaksid olema tavalised sammud uudsete keskkonnahoidlike ja ringsete toodete-teenuste hankimisel. Et hoida võimalike pakkujate huvi ringhankes osalemise vastu, tuleb nendega konsulteerida avatult ja läbipaistvalt. Igasuguse hankemenetluse edukuse määrab lõppkokkuvõttes see, kuidas turg küsimise peale reageerib.

Turu-uuring aitab

- koguda teavet konkreetsete toodete-teenuste turu ja toimimise kohta, sh turul tegutsevate tarnijate, teenuseosutajate ja muude partnerite kohta;
- saada teada, millised lahendused (tooted, teenused, ärimudelid ja süsteemid) on olemas;
- hanke eelteatega suurendada oma usaldusväarsust tarnijate silmis ning luua nendega konstruktiivseid suhteid;
- turuosaliste kaasamisega luua võimalike toodete ja teenuste arendamise jaoks vajalikud turutingimused.

Olenevalt eesmärkidest võib konsulteerida mitmel viisil. Täpsem info konsulteerimise ja turudialoogi kohta leiad ringhangete juhendist <https://ringhanked.ee/hanketasand-6/>.

Lisateavet turudialoogi kohta leiad [siit](#).

KORDAMISKÜSIMUSED

1. Mõeldes oma järgmisele hankele – millist infot võiks turudialoog sulle anda, kui sooviksid hankes keskkonnakriteeriume kasutada? Keda võiks turudialoogile kaasata ja mis võiks olla turudialoogi eesmärk ja vorm?

[TAGASI SISUKORDA](#)

5.4. Tehnilise kirjelduse koostamine

Pärast vajaduste määratlemist ja turu uuringut ning turuosalistega konsulteerimist, saab lõplikult otsustada hanke eseme üle (st millist toodet või teenust hakatakse hankima) ning koostada hankelepingu eseme tehniline kirjeldus (nt toote/teenuse tehnilised parameetrid või hoopis lahenduse funktsiooni ja omaduste kirjeldus).

Tehniline kirjeldus on hankija vajaduste ehk hankelepingu eseme detailne kirjeldus. Selles on määratletud, mida hankija soovib osta või tellida ja mida pakkuja peab pakkuma.

Hanke edukus sõltub sellest, kui selgelt ja täpselt hankija on oma nõudmised tehnilisse kirjeldusse pannud. Tehniline kirjeldus võib olla lihtne või keerukas, sõltudes hankija vajadustest ja hankelepingu esemest. Kui soovitakse hankida turul juba olemasolevaid tooteid või teenuseid, mille jaoks on organisatsioonis koostatud kriteeriumid või juhised, siis saab tehnilise kirjelduse koostamisel nendele toetuda. Ent kui eesmärk on hankida konkreetse toote asemel hoopis soovitud funktsiooni (nn [kasutusele või tulemusele keskenduvad hanked](#)), tuleks toote tehniliste parameetrite asemel kirjeldada soovitud tulemust, kasutusomadusi või muid funktsiooni kirjeldavaid nõudeid (n-ö funktsionaalsed nõuded).

Nii saab tehnilisi kirjeldusi laias laastus jagada selliselt:

- 1. Üksikasjalik tehniline kirjeldus** – toote määratlemine detailideni välja. See tähendaks sisuliselt ise auto joonistamist.
- 2. Pakkuja tehniline kirjeldus** – toode on teada, tegu on autoga, näiteks Mercedesega.
- 3. Standardkohane tehniline kirjeldus** – tehniline kirjeldus koostatakse turul kehtivate standardite järgi (nt DOSiga ühilduv, VHS, ISO standard) või ka ökomärgise kriteeriumidele. See sobib eelkõige turul olemasolevate toodete puhul, ent uuendustest siin rääkida ei saa.
- 4. Funktsiooni tehniline kirjeldus** – funktsioon on teada; selleks on auto, ent muus osas on kõik lahtine.
- 5. Tulemusele suunatud tehniline kirjeldus** – vajadus on teada, vajatakse transporti punktist A punkti B – ei ole otsustatud, kas see peaks toimuma auto, toru või käru abil. Otsitakse väikseima võimaliku hinnaga uusi lahendusi. See jätab ruumi loominguks ja uuenduslikele lahendustele. Soovitud funktsiooni täitmiseks saavad pakkujad lisada pakumusse uusimaid keskkonnanahoiu lahendusi ja kasutada kliendi vajaduste rahuldamiseks loovust.

Tehniline kirjeldus võib sisaldada muu hulgas keskkonnanahoiu või ringsuse kriteeriume ja nõudeid (vt [“5.6. Keskkonnanahoidlike kriteeriumide määratlemine”](#)). Tehnilisse kirjeldusse lisatud keskkonnatingimused on miinimumnõuded, seega on need kõikidele pakkujatele kohustuslikud. Miinimumnõudeid võib vastavustingimustena lisada ka eraldi riigihangete registris. Vt selle kohta täpsemalt [“5.7. Keskkonnanahoidlike nõuete lisamine riigihangete registris”](#).

Kordamisküsimused

1. Milline oleks lühike kirjeldus kontoripinna hankimisel klassikalise tehnilise kirjelduse puhul, milline funktsioonipõhise tehnilise kirjelduse puhul?
2. Mõeldes oma järgmisele hankele – püüa seda kirjeldada läbi funktsiooni.

[TAGASI SISUKORDA](#)

5.5. Hankemenetluse liigi valimine

Hanke eseme kindlaksmääramise ja tehnilise kirjelduse koostamise järel tuleks valida sobiv hankemenetluse liik. Hankemenetluse valik sõltub ostetavate asjade, toodete või tellitavate teenuste iseloomust. Mida täpsemalt hankija hankelepingu eseme kindlaks määrab, seda kergem on eduka pakkuja valik. Seega, lihtsamate ja täpselt piiritletavate hankelepingu esemete puhul, kus ka pakumuste hindamine ei ole töömahukas, on hankijal kõige lihtsam korraldada avatud hankemenetlus. Mida raskem on soovitatavat lahendust leida (nt uuen- duslike ringsete toodete ja teenuste hankimisel), seda rohkem tööd nõuab hankemenetlus ja sellisel juhul on ilmselt otstarbekas pakujate arvu piirata, kuid tingimusel, et sobivaid taotlejaid on piisavalt.

Enim levinud hankemenetluse liigid on järgmised:

1. avatud hankemenetlus, riigihankeseaduse 2. jaotis (§ 51–52);
2. piiratud hankemenetlus, riigihankeseaduse 3. jaotis (§ 53–526);
3. võistlev dialoog, riigihankeseaduse 5. jaotis (§ 63–66);
4. konkurentsipõhine läbirääkimistega hankemenetlus, riigihankeseaduse 6. jaotis (§ 67–71);
5. innovatsioonipartnerlus, riigihankeseaduse 4. jaotis (§ 57–62).

Põhjalikum info eri liikide kohta <https://ringhanked.ee/hanketasand-8/>.

Läbirääkimiste pidamine esialgsete pakumuste üle aitab hankijal hinnata pakujate võimeid ja samas pakujatel paremini mõista hankija vajadusi. Seepärast püüdke hankijana alati luua suhe turuosalistega, isegi väiksemate hankeprojektide puhul. Kui dialoogivoorud on liiga suur koorem või kui neid pole võimalik teha (avatud menetluse korral), tuleks turuosalistega konsulteerida enne hanget (vt ka "[5.3. Turu-uuring ja turuosalistega konsulteerimine](#)"). Sellega saavutatud üksteisemõistmisest võidab kogu ülejäänud menetlus.

Soovitused

- Valige lepingu suurusele vastav menetlus, st väiksema lepingu puhul lihtsam menetlus.
- Varuge alati aega turuosaliste ja teiste osaliste kaasamiseks, et turgu ja võimalikke pakujaid tundma õppida ja võimaldada neil mõista hanke eesmärke.
- Vältige tarbetult mahukast menetlusest tingitud turuosaliste suuri kulutusi. Suure hankeprojekti puhul võib kaaluda võimalust maksta turuosalistele hankemenetluses osalemise eest tasu.

[TAGASI SISUKORDA](#)

5.6. Keskkonnahoidlike kriteeriumide määratlemine

Hankelepingu eseme määratlemise ja tehnilise kirjelduse koostamisel tuleks hankekutses ja -dokumentides määratleda ka asjakohased keskkonnahoiuga seotud kriteeriumid. Kriteeriume saab sõnastada **valikukriteeriumidena, miinimumnõuetena tehnilises kirjelduses ja hindamiskriteeriumidena**. Keskkonnatingimusi saab kehtestada ka **hankelepingu klauslites**. Hankija peab arvestama, et ta peab olema **suuteline kontrollima**, kas keskkonnakriteeriume või -tingimusi hankelepingu täitmisel ka järgitakse.

Valikukriteeriume rakendatakse kvalifitseerimise nõuetena taotlejate ja pakkujate valimiseks. Miinimumnõuded on tehnilised tingimused, millele hangitavad tooted või teenused **peavad vastama**. Hindamiskriteeriume kasutatakse pakkumuste hindamiseks ja järjestamiseks.

Kas nõuet esitatakse kui miinimumnõuet tehnilises kirjelduses (absoluutnõue) või hindamiskriteeriumide abil (soov), sõltub suuresti vajadustest ja teadmistest turu võimaluste kohta. Miinimumnõudeid ei tohi kunagi kehtestada karmimatena sellistest, mida turg teadaolevalt suudab kindlasti rahuldada. Kui selles ei olda kindel, on parem sõnastada nõue hindamiskriteeriumina ehk soovina. Täiesti võimalik on ka nende kombinatsioon. Miinimumnõudeks võib olla näiteks see, et maksimaalne kütusekulu peab olema 8 liitrit 100 km kohta, samas hindamiskriteeriumide all soositakse paremat (väikseima kütusekuluga) pakkumust.

Euroopa Liit on välja töötanud soovituslikud keskkonnahoidlikud kriteeriumid mitmesugustele tooterühmadele (vt [ptk 3.2.](#)) Need leiab Euroopa Liidu keskkonnahoidlike hangete kodulehelt, kus on kriteeriumid kirjas ka eesti keeles.

Valikukriteeriumid

Pakkuja vastavus kehtestatud valikukriteeriumidele (kvalifitseerimise nõuetele) annab hankijale teatava kindluse, et teenuseosutaja on suuteline tarnima soovitud toodet või osutama teenust. Lisaks on keskkonnahoidlike hangete valikukriteeriumide üks eesmärke hinnata pakkujate vastavust õigusaktide (sh keskkonnavalaste õigusaktide) nõuetele. Näiteks on võimalik kõrvaldada pakkujad, kes on rikkunud keskkonnaseadusi või kelle keskkonnakäitumises on teisi suuri puudusi. Samas tuleks jätta pakkujale võimalus end parandada ja seetõttu ei saa kõrvaldamise periood olla pikem kui kolm aastat. Keskkonnahoidlike rikkumist võib kasutada ka pakkujaga lepingu sõlmimisest keeldumise, põhjendamatult madala hinnaga pakkumuse tagasilükkamise või alltöövõtja väljavahetamise nõudmise alusena.

Seega seisneb pakkujate valimine nende hindamises hanketeates määratletud kõrvaldamise aluste ja kvalifitseerimistingimuste põhjal. Kvalifitseerimise nõuded võib hankija sätestada pakkuja kompetentsi kindlakstegemiseks, mis on vajalik hankelepingu täitmise jaoks: pakkujate olukorda käsitlevad kriteeriumid (kohustuslikud või vabatahtlikud kõrvaldamise alused); sobivus ja võimekus hanke eset pakkuda; majandus- ja finantsseis; tehniline ja kutsealane pädevus ja suutlikkus.

Näiteks keskkonnahoidlike hangete pakkujate valikukriteeriumidena saab arvesse võtta järgmisi kaalutlusi:

- hankelepingu täitmiseks piisava inimressursi ja tehniliste vahendite olemasolu;
- kogemused ja viited eelmistele töödele;
- pakkumuses osalejate haridus ja kutsekvalifikatsioon;
- keskkonnajuhtimissüsteemide ja -kavade olemasolu (nt EMAS, ISO 14001);
- tarneahela juhtimise ja jälgimise süsteemid;
- tootenäidised;
- vastavushindamise tõendid.

Valikukriteeriumidena tuleks sätestada ainult **sellised nõuded, mis on hankelepingu seisukohalt hädavajalikud**, ja vältida tuleks liiga rangeid nõudeid, mis välistavad uuenduslikud pakkujad. Näiteks nõue esitada võrreldavaid töid võib olla ebaproportsionaalne, kui see jätab välja uued ja uuenduslikud osalejad, kellel selliseid töid veel pole. Kui võrreldavad tööd on siiski vajalikud, siis tuleks piirduda hankesse puutuva kohta küsimisega.

Miimumnõuded

Kui hankija soovib, et hangitavad tooted või teenused kindlasti vastaksid teatud keskkonnahoidlikele kriteeriumidele, tuleks need kriteeriumid esitada miimumnõuetena hanke tehnilises kirjelduses ja riigihanke registris vastavustingimustena. Miimumnõuded on lävend, millele pakkuja või pakkumus peab vastama („jah“ või „ei“). See tähendab, et kui pakkumus ei vasta tehnilisele kirjeldusele (vastavustingimusele), tuleb see kõrvaldada.

Tehnilises kirjelduses võib keskkonnahoidlike/ringsete miimumnõuete seadmisel kasutada standardeid ja ökomärgiste nõudeid. See võimaldab vähendada töökoormust, mis on seotud pakkumiskutsete keskkonnaalaste nõuete kindlaksmääramise ja kontrollimisega. Samuti on kasulik viidata Euroopa, teistele rahvusvahelistele või riiklikele standarditele või tehnilistele hinnangutele. Nii standarditele kui ka ökomärgiste nõuetele viidates tuleb sellele lisada märge „või samaväärne“ (vt täpsemalt peatükis [“Ökomärgise kasutamine hankedokumentides”](#)).

Miimumnõuded on asjakohased eelkõige turul olemasolevate toodete hankimise puhul, kuna nende jaoks on olemas selged keskkonnahoidlikud kriteeriumid ja tingimused (vt ka [“3.2. Euroopa Liidu keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumid”](#)). Nagu valikukriteeriumide puhul, nii tuleks ka miimumnõuetena sätestada üksnes sellised tingimused, mis on hankelepingu seisukohalt hädavajalikud. Vältida tuleks liiga rangeid nõudeid, mis välistavad uuenduslikud pakkujad. Uute või uuenduslike toodete hankimisel ([teise ja kolmanda taseme toodete puhul](#)) on soovitatav kasutada pakkumuste hindamise kriteeriume, et vältida olukorda, kus pakkujaid ei ole või on liiga vähe.

Mõnel juhul võib hankija tahta rohkem paindlikkust pakkuda, tagades siiski, et ta saab miimumnõuetele vastavaid pakkumusi. Avaliku sektori hankija võib pakkujatel lubada lisaks põhilahendusele esitada **alternatiivseid lahendusi**. Sellised lahendused põhinevad tavaliselt alternatiivtehnoloogiatel või -protsessidel, mis

vastavad üsna täpselt tehnilistele tingimustele. Tavalise, turvalise lahenduse kõrval uuenduslikuma lahenduse pakkumisel võib olla potentsiaali saavutada kulude, kvaliteedi või paindlikkuse seisukohast oodatust parem tulemus. Avaliku sektori hankija võib isegi nõuda miinimumnõuetele vastavate alternatiivsete lahenduste esitamist. Alternatiivsete lahenduste lubamine on tõhusam siis, kui seda kombineerida tehnilise kirjelduse funktsionaalsete nõuete ja pakkumuste hindamise kriteeriumidega, et võrrelda eri lahendusi nende **toimivuse, tulemuslikkuse, kulutõhususe, paindlikkuse või vastupidavuse** poolest. Ilma nende parameetriteta on lahendusi raske hinnata.

Ökomärgise kasutamine hankedokumentides

Keskkonnahoidlikkust saab hinnata ökomärgise olemasolu kaudu. Märgis on tõend, et asjad või teenused vastavad teatud nõuetele (nt vähene negatiivne keskkonnamõju tootmisel, mürgiste ainete puudumine tootes, õiglase kaubandus). Tehnilises kirjelduses, hindamise kriteeriumides või lepingu täitmise tingimustes saab nõuda, et teenustel või asjadel oleks konkreetne märgis.

Konkreetset märgist saab nõuda, kui

- märgise nõuded on seotud üksnes hankelepingu eseme tingimustega ja on kohased nende kindlaksmääramiseks;
- märgise nõuded põhinevad kontrollitavatel ja mittediskrimineerivatel kriteeriumidel;
- märgise kehtestamisel on kasutatud kõikidele avatud menetlust;
- märgise kasutusloa taotlemine on kõigile avalikult kättesaadav;
- märgise nõuded on kehtestanud isik, kelle üle ei ole märgise taotlejal valitsevat mõju;
- määruse lisades nimetatud konkreetsete märgised vastavad neile kriteeriumidele.

Konkreetsel märgise nõudmisel peab hankija rahulduma ka samaväärsega. Kehtib vastastikuse tunnustamise põhimõte: kui viidatakse konkreetsele märgisele, tuleb RHS § 114 lg 5 kohaselt vastu võtta ka samaväärsetele kriteeriumidele vastavad märgised. Kui RHAD-is nõutakse EL-i ökomärgist, on pakkujal õigus esitada muid asjakohaseid tõendeid, kui tal ei ole võimalik märgist saada (nt pakkujal ei ole võimalik märgist etteantud aja jooksul saada, sest märgise taotlemine on ajamahukas). Asjakohaseks tõendiks võib olla muu samaväärne märgis vm tõendid, et märgise kriteeriumid on täidetud.

Hankijal on kaalutusõigus nende vahendite kindlaksmääramisel, mida pakkujad võivad oma pakkumuste samaväärsuse tõendamiseks kasutada. Seda kaalutusõigust tuleb kasutada nii, et hankija tunnustatud tõendusvahendid võimaldavad tal esitatud pakkumusi hinnata ega lähe selleks vajalikust kaugemale, vältides samas, et need vahendid ei püstitaks alusetuid tõkkeid riigihangete avatusel konkurentsile.

Keerulise kontrollikohustuse lahendab dokumendinõue, mis paneb sisulise tõendamiskohustuse pakkuja õlgadele. Kui tootel ei ole EL-i ökomärgist, esitab pakkuja vastavushindamisasutuse või erapooletu audiitori vastavusauditi, mis

kinnitab, et toode vastab EL-i ökomärgise kriteeriumidele. See aitab vältida olukorda, kus hankija peaks ise kontrollima ökomärgise kriteeriumide täitmist (st sisuliselt tegema hindamisasutuse tööd).

Kui on võimaldatud alternatiivsena EL-i ökomärgisele muud standardi EN ISO 14024 I tüüpi ökomärgist, mis on Euroopa Liidus ametlikult tunnustatud, peab hankija rahulduma ka allpool olevas tabelis esitatud märgistega:

Märgis

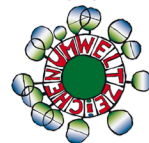
Põhjamaade luigemärgis (Taani, Norra, Rootsi, Island, Soome)

Saksamaa Sinine Ingel (Blauer engel)

Austria ökomärgis (Österreichisches Umweltzeichen)

Tšehhi ökomärgis (Ekologicky Setrny Vyrobek)

Ungari ökomärgis (Környezetbarát Termék Védjegy)

Poola ökomärgis (Znak ekologiczny eko)

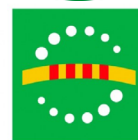
Madalmaade ökomärgis (Milieukeur)

Slovakkia ökomärgis (National Programme of Environmental Assessment and Ecolabelling in the Slovak Republic NPEHOW)

Kataloonia, Hispaania ökomärgis (Garantia de qualitat ambiental)

TCO märgis IT-seadmetele (Rootsi)

Pakkumuste hindamise kriteeriumid ja pakkumuste hind

Hindamiskriteeriumide alusel on võimalik pakkujaid või pakkumisi järjestada (hea, parem, parim) ja anda lisapunkte miinimumnõuetest parema (keskkonnahoidlikuma/ringsema) lahenduse leidmiseks. Hindamiskriteeriume võib kasutada ainult nende pakkumuste puhul, mis vastavad tehnilisele kirjeldusele. Pakkumuste hindamise kriteeriumid tuleb sõnastada selgelt ja täpselt. See võimaldab turuosalistel üksteisest eristuda. Liiga paljude kriteeriumide kasutamine teeb pakkumuste eristamise raskemaks. Iga hindamiskriteeriumi jaoks tuleb kindlaks määrata selle suhtelised osakaalud.

Pakkumuste hindamine lähtub majandusliku soodsuse kriteeriumist. **Majanduslikult soodsaima** pakkumuse väljaselgitamise aluseks on pakkumuse **hind või kulu**, kasutades kulutõhususe põhimõtet, **näiteks olelusringi kogukulu** ja muid hanketeates välja toodud hindamiskriteeriume koos nende suhtelise osakaaluga. Kriteeriumidele osakaalu määramisel tuleb silmas pidada parimat hinna ja kvaliteedi suhet. Ei ole ette nähtud minimaalset ega maksimaalset punktiarvu, mille saab keskkonnaalaste hindamiskriteeriumide eest anda. Aga soovitatavalt võiks

- hind moodustada **10–30%** ja
- kvaliteet (sh keskkonnatingimused) **70–90%** pakkumuse koguhindest.

See võimaldab turuosalistel eristuda toodete keskkonnahoidlikkuse ja kvaliteediga. Ent raskuskeskme nihkumisel kvaliteedi ja keskkonnahoiu poole on oht pakkumuse hinna tõusuks. Selle vältimiseks võib piirata pakutavaid lahendusi **(rahaliste) tingimustega**. See tähendab, et hankija arvutab välja pakkumuse maksimaalse eeldatava maksumuse ja hinna alampiiri, millest kallimad ja madalamad pakkumused lükatakse tagasi. Madalaima hinna etteandmine hoiab ära selle, et väga madala hinna pakkumisega loodetakse võita hankeleping minimaalsete kvaliteedipunktidega. Hinnalae ja madalaima hinna kasutamise lisaeelis on asjaolu, et see võimaldab hankijal mõõta hindu absoluutskaalal. Etteantud madalaima hinnaga pakkumus saab maksimumpunktid ja hinnalaega pakkumus miinimumpunktid, teised hinnad paigutuvad skaalale maksimumi ja miinimumi vahel. Kui pakkumuste hinnaerinevused on väikesed, ei varieeru sel moel hinna eest saadud punktid kuigi palju. Hinnalae ja madalaima hinna etteandmine eeldab, et hankija on enne hanke väljakuulutamist turgu põhjalikult uurinud.

Üks võimalik pakkumuste hindamise kriteerium on olelusringi kulu.

Olelusringi kulude arvestamine

Ressursitõhususega arvestamisel muutuvad oluliseks tootepõhised töövahendid, näiteks kogu omamiskulu (*Total Cost of Ownership, TCO*) või olelusringi kogukulu (*Life Cycle Costing, LCC*).

Paljudes valdkondades ollakse huvitatud toote, teenuse, projekti, investeeringu vms kogu olelusringi jooksul tekkivate kulude hindamisest, et eelarvevahendeid optimaalselt jaotada. Peamised toote kululiigid, mida saab olelusringi analüüsimisel arvesse võtta, on seotud viie etapiga: tootearendus, toorme kaevandamine ja tootmine, toote tootmine, toote kasutamine, toote kasutusest kõrvaldamine.

Toote või teenuse olelusringi kulude arvestamine võib olla kasulik hanke eri etappides.¹³

- Hanke ettevalmistamine: olelusringi kulude praeguse seisuhindamine.
- Enne hanke väljakuulutamist: võimalike olelusringi lahenduste ligikaudne hindamine, mis aitaks turgu paremini kaasata või kitsendada kaalutavaid tehnoloogialahendusi.
- Pakkumiskutse ajal: pakkumuste hindamisetapis olelusringi kulude ja eeldatava CO₂-heite võrdlemine.
- Pärast pakkumiskutset: ostetud toodete või teenuste olelusringi paremuse hindamine võrrelduna hankeelse seisuga või teiste toodetega, tulemustest teavitamine.

Toote või teenuse olelusringi kogukulu ei sõltu mitte ainult toote või teenuse keskkonnakvaliteedist, vaid seda mõjutavad ka mitmed välistegurid, nt

- toote või teenuse turuhinna varieerumine;
- elektri, vee ja gaasi hind;
- maksud, toetused ja soodustused;
- inflatsioon, intressimäär ja muud majandustegurid;
- jäätmekäitluse nõuded.

Hankemenetluses on olelusringi kulude analüüs osa hangitava toote või teenuse mõju hindamisest, mille hulka tuleks arvestada ka muud keskkonnaaspektid, sotsiaalne mõju ja innovatsioon.

Täiendav teave

- Euroopa Komisjon on välja töötanud olelusringi kulude arvutamise töövahendi arvutitele ja monitoridele, printeritele, sise- ja välisvalgustusele ning söögi- ja joogiautomaatidele. Vt täpsemalt https://green-business.ec.europa.eu/green-public-procurement/life-cycle-costing_en.

Kordamisküsimused

1. Mõttele, milliseid keskkonnaalaseid vastavustingimusi oleksid saanud oma hiljutises hankes kasutada.
2. Mõttele oma tulevase hanke peale ning kaalu, milliseid keskkondlikke hindamiskriteeriume võiksid sinna lisada.
3. Kuidas saaksid oma hangetes kasutada olelusringi kulude arvestamist?

[TAGASI SISUKORDA](#)

¹³ Adell A., Seebach D., Möller M. 2011. Tool for calculating Life-Cycle Costs and CO₂ Emissions. [LCC-CO2 tool user guide](#). The SMART SPP consortium, c/o ICLEI – Local Governments for Sustainability.

5.7. Keskkonnahoidlike nõuete lisamine riigihangete registris

Keskkonnaministri määruses nr 35 on sätestatud tingimused, mille hankija peab riigihanke alusdokumenti (RHAD) lisama, kui hangib [mööblit](#), [puhastustooteid ja teenuseid](#), [kontori IT-seadmeid](#) või [koopia- ja joonestuspaberit](#). Riigihangete registrisse on nende nelja kohustusliku tooterühma puhul määruse alusel lisatud kohustuslikud ja vabatahtlikud kriteeriumid, mida on võimalik otse registrist riigihanke alusdokumenti lisada.

Määruses nimetatud keskkonnahoidlikud tingimused kuuluvad olemuslikult RHAD-i eri osadesse: kvalifitseerimise tingimus, tehniline kirjeldus, vastavustingimus, hindamise kriteerium, lepingu säte. Olenemata sellest, kas tegemist on tehnilise kirjelduse või lepingu sättega, tuleks tingimused RHAD-is kehtestada vastavustingimustena. Register võimaldab hankijatel sisestada vastavustingimused ja hindamise kriteeriumid. Nende kasutamisel lisandub hankele keskkonnahoidlikkust esile tõstev märgis – **roheline leheke**. Nii saab hankija keskkonnahoidlikke hankeid registrist otsida ja enda hankes eeskujuks võtta. Samuti on vaja riigil esitada keskkonnahoidlikest hangetest ülevaateid Euroopa Komisjonile, mis poleks võimalik, kui hankel ei ole roheline lehekese märget. Seega kui hankija sätestab keskkonnahoidliku tingimuse lepingu projektis, peaks roheline lehekese määrke saamiseks siiski kehtestama registris ka vastavustingimuse (nt kinnitus, et pakkuja täidab lepingus sätestatud nõude). Seepärast on soovitatav kõik määruses 35 lisades toodud tingimused hankes sätestada vastavustingimusena.

Selleks, et hankijatel aidata keskkonnaministri määruses nr 35 toodud nõudeid hangetes rakendada, on välja töötatud juhend "[Keskkonnahoidlikud nõuded mööblile, puhastustoodetele ja -teenustele, paberile ja kontori-IT seadmetele – määruse nr 35 rakendamise juhend hankijale](#)". See aitab määruse nõudeid RHAD-is sätestada. Juhendis on näidisklauslid, mida hankijad saavad RHAD-i kopeerida. Need vastavustingimuste ja hindamise kriteeriumide näidisklauslid on lisatud ka riigihangete registrisse, mida hankija saab hõlpsalt registris valida.

Lisaks on koostatud üksikasjalikud õppevideod, kuidas riigihangete registris keskkonnahoidlike nõudeid lisada mööbli, puhastusteenuste ja IT-seadmete hankimisel:

- Õppevideo: "[Keskkonnahoidlik mööbli hange riigihangete registris](#)"
- Õppevideo: "[Keskkonnahoidlik puhastusteenuste hange riigihangete registris](#)"
- Õppevideo: "[Keskkonnahoidlik IT-hange riigihangete registris](#)"

Keskkonnatingimusi saab registris lisada kvalifitseerimistingimuse, vastavustingimuse või hindamiskriteeriumina ükskõik millise toote hankimisel. Et sellised hanked ka statistikas keskkonnahoidlikena kajastuks, peaks hankija keskkonnatingimuse kehtestamisel selle märkima keskkonnahoidlikuks. Nii ilmub hanke juurde roheline lehekese märk. Hankija enda sõnastatud tingimuste puhul on tekib kriteeriumi ja hanke juurde roheline lehekese märgis, mille küljes on väike kollane leheke.

Eespool nimetatud keskkonnaministri määrusest tulenevate tooterühmade registrisse sisestatud keskkonnahoiu kriteeriumide kõrval on registris ette valmistatud veel kaks kõikidele toodetele ja teenustele sobivat keskkonnaalast kvalifitseerimistingimust. Nii saab tehnilise ja kutsealase suutlikkuse all valida keskkonnajuhtimismeetmete tingimuse või viidata kvaliteeditagamissüsteemidele ja keskkonnastandarditele (nt Euroopa keskkonnajuhtimis- ja keskkonnaauditeerimissüsteemile EMAS vms).

Näide: koopiapaberi keskkonnakriteeriumide lisamine registris

Hankedokumentide täitmine registris algab nii nagu iga teise hanke puhul. Hankija täidab hanke üldandmed, hankija andmed ja hankija lisaandmed. Hankija lisaandmete sakil on ka koht, kus on öeldud, kas hange sisaldab keskkonna-, sotsiaalseid või innovaatilisi aspekte. Kui algselt on seal näha, et keskkonnaaspektid puuduvad, siis selle koha peale neid lisada ei saa, kui see info ilmub sinna automaatselt, kui vastavad kriteeriumid on järgnevatel sakkidel lisatud. Kõrvaldamise alused on registris eeltäidetud ja seal midagi lisama ei pea ning võib edasi liikuda. Kvalifitseerimistingimuste jaotises aga võib hankija soovi korral lisada tingimusi, sh keskkonnaga seotuid. Edasi liikumisel jõutakse vastavustingimuste juurde. Selles jaotises saab lisada nõudeid pakkumuse vastavusele ja ühtlasi lisada ka kohustuslikud keskkonnatingimused ostetavale paberile, mida on nõutud keskkonnaministri määruses. Paberi puhul on määrus ette pannud kolm kohustuslikku ning ühe soovitusliku kriteeriumi. Määruses olevaid nõudeid aga ei saa otse hankedokumenti tõsta, mistõttu on registrisse sisestatud näidistingimused, mida saab otse hankesse lisada.

Selleks tuleb vajutada nuppu "Lisa vastavustingimus", siis "Keskkonnahoidlikku näidistingimust valides", misjärel tuleb valida tootegrupp (praegu on valida nelja kohustusliku tootegrupi vahel). Nüüd tuleb valida "Koopia ja joonestuspaber" (vt joonis 3). Seejärel ilmuvad tootegrupi võimalikud vastavustingimuste valikud. Kohustuslikud on märgistatud seest rohelise lehekesega, soovituslikud tingimused seest tühja rohelise lehekesega (joonis 3).

Lisaks tuleb samas kohas kehtestada täiendavad vastavustingimused, mis on paberi ostmisel vajalikud. Selliselt vastavustingimustes keskkonnanõuete lisamine paneb hankele registris külge rohelise lehekesese, mis tähistab keskkonnahoidlikku hanget.

Vastavustingimuse lisamine

Tingimuse lisamine toimub: Näidistingimusel valides Keskonnahoidlikku näidistingimust valides Käsitel

Nähtavus: Avalik

Keskonnahoidlik tootegrupp: Koopia- ja joonestuspaber

Vali kõik · Tühjenda

- Koopia- ja joonestuspaber. Seaduslik allikas.** Pakkuja kinnitab, et tselluloosi tootmiseks kasutatud esmane puidukiud on Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse nr (EL) 995/2010 kohaselt pärit seaduslikust allikast. Tõendid puidu päritolu kohta esitab pakkuja paberi üleandmisel. Sobivaks tõendiks on näiteks tootja kinnitus, FSC sertifikaat, FLEGT, CITES litsents. Sertifitseerimata esmase puidukiuhu puhul peab pakkuja täpsustama tselluloosi ja paberi tootmiseks kasutatud kiudude tüübid (liigid), kogused ja päritolu ning kinnitama kiudude seaduslikkust. Kiudu peab olema võimalik jälgida kogu tootmisahela jooksul metsast kuni valmistooteni.
- Koopia- ja joonestuspaber. Paberi tootmisprotsessi ökomärgis.** Paberil on EL ökomärgis või samaväärne EN ISO 14024 I tüüpi ökomärgis, mis on otseselt seotud paberi tootmisprotsessiga. Pakkuja esitab pakkumuses EL graafilise otstarbega paberi ökomärgise või pehmepaberi ja pehmepaberist toodete ökomärgise või samaväärse EN ISO 14024 I tüüpi ökomärgise sertifikaadi. Kui paberil ei ole ökomärgist, esitab pakkuja vastavushindamisasutuse või erapooletu audiitori vastavusauditi, mis kinnitab, et paber vastab EL-i graafilise otstarbega paberi ökomärgise, pehmepaberi ja pehmepaberist toodete ökomärgise või samaväärse EN ISO 14024 I tüüpi ökomärgise kriteeriumidele.
- Koopia- ja joonestuspaber. Kvaliteedi- ja keskkonnanjuhtimissüsteem.** Paberi tootja peab olema rakendanud ISO 9001, ISO 14001, EMAS või mõnda muud samaväärset rahvusvaheliselt tunnustatud kvaliteedi- või keskkonnanjuhtimise süsteemi. Pakkuja esitab andmed paberi tootja kohta ning sertifikaadi, mis tõendab, et tootja on rakendanud ISO 9001, ISO 14001, EMAS vastavat süsteemi. Kui tootja on rakendanud samaväärset süsteemi, esitab pakkuja vastavushindamisasutuse või erapooletu audiitori vastavusauditi, mis kinnitab, et kvaliteedi- või keskkonnanjuhtimise süsteem vastab olulises ulatuses ISO 9001, ISO 14001 või EMAS kriteeriumidele.
- Koopia- ja joonestuspaber. Näidis.** Pakkuja esitab pakutava paberi näidise. Näidis tuleb saata hankija registrijärgsele aadressile enne pakkumuste esitamise tähtpäeva. Näidis peab olema ümbrikus, mis sisaldab riigihanke nimetust, viitenumbrit ning märkust: „Mitte avada enne pakkumuste avamist.“

Joonis 3: riigihangete registris keskkonnahoidliku vastavustingimuse lisamine

Keskonnahoidlike tingimusi saab kehtestada hankeregistris ka hindamiskriteeriumidena. Keskkonnaministri määrus nr 35 ei ole paberi puhul ette näinud ühtegi kohustuslikku ega soovituslikku keskkonnanhoiu hindamiskriteeriumi. Hankija saab neid aga ise soovi korral lisada, kuna näiteks EL-i keskkonnahoidlike riigihangete tootelehtedel on keskkonnahoidlikud hindamiskriteeriumid esitatud, ühena neist ringlussevõetud kiu osakaal tootes. Nii saab hindamiskriteeriumi jaotises lisada keskkonnahoidliku kriteeriumi, valides "Lisa kriteerium", seejärel valida, et tegemist on keskkonnahoidliku kvaliteedikriteeriumiga. Seejärel tuleb sisestada kriteeriumi nimetus ja kirjeldus, hindamismetoodika kirjeldus ning osakaal üldises hinded. Siinses näites annab paberi tootmisel 100% ringlussevõetud kiu kasutamine 10 lisapunkti (vt joonist 4).

Ülejäänud osad riigihanke registris (alltöövõtjate kontrollimise tingimused ja hanketeated) tuleb täita nii nagu iga teisegi hanke puhul ning sinna enam keskkonnaningimusi ei lisata. Küll aga võib dokumentidesse üles laadida ettevalmistatud tehnilise kirjelduse jm dokumendid, nt maksumuse vormi. Eelnevalt registris määratud vastavustingimuste kohta loob register ise automaatselt vastavustingimuste dokumendi, mida pakkuja saab soovi korral alla laadida.

Joonis 4: riigihangete registris keskkonnahoidliku hindamiskriteeriumi lisamine

[TAGASI SISUKORDA](#)

Korduma kippuvad küsimused

Kas keskkonnahoidlik hange on hanke eriliik?

Ei, see on tavapärase avaliku sektori hange, mille puhul võetakse lisaks muudele nõuetele arvesse ka keskkonnanõudeid. Ei ole vahet, kas tegu on avatud, piiratud, lihtsustatud vms hankemenetlusega – keskkonnanõudeid saab kõigi puhul kasutada. Keskkonnahoidlikke tingimusi saab kasutada kõikides riigihanke etappides. Keskkonnahoidlikke tingimusi saab lisada hankelepingu eseme tehnilisse kirjeldusse, kvalifitseerimistingimustesse, hindamiskriteeriumidesse ning hankelepingu tingimustesse.

Kas keskkonnakriteeriumide rakendamine hankes on kohustuslik?

Üldiselt ei ole, kuid keskkonnaministri määrus 35 nõuab keskkonnakriteeriumide kasutamist nelja tootegrupi hangete puhul (mööbel, puhastusvahendid ja -teenused, IT-seadmed ja koopiapaber).

Kas keskkonnahoidlikud tooted maksavad rohkem?

Paljud tooted tänapäeval enam ei maksa rohkem, nt puhastusvahendite, paberitoodete, sh kontoripaberi, printerite, IT-seadmete puhul ei tõsta keskkonnakriteeriumide rakendamine oluliselt hinda. Küll aga aitavad kaasa toodete parema kvaliteedi. Osade, nt energiat tarbivate toodete puhul tuleb aga arvestada sellega, et kuigi soetushind võib olla suurem, on hilisemad jooksvad kulud väiksemad, mistõttu on toote omamise kogukulu siiski väiksem. Loe täpsemalt "[Olelusringi kulude arvestamine](#)".

Kuidas ma saan kontrollida, kas keskkonnahoidlikele kriteeriumide vastavaid tooteid on turul saadaval?

Selleks on vaja juba hanke ettevalmistamisetapis suhelda võimalik pakkujate ja tarnijatega. Abiks on siin turudialoog ja turuosalistega konsulteerimine. Loe täpsemalt "[5.3. Turu-uuring ja turuosalistega konsulteerimine](#)".

Kuidas kasutada ökomärgiseid hangetes?

Hanke alusdokumentides võib viidata ökomärgise keskkonnanõuete kriteeriumidele ning tõendusena kasutada ökomärgist. Küll aga peab hankija konkreetse märgise nõudmisel rahulduma ka samaväärsega, kuid võib pakkujalt nõuda vastavushindamisasutuse või erapooletu audiitori vastavusauditit, mis kinnitab, et toode vastab EL-i ökomärgise või samaväärse EN ISO 14024 I tüüpi ökomärgise kriteeriumidele. Loe täpsemalt "[Ökomärgise kasutamine hankedokumentides](#)".

Kas riigihangete registris saab ainult etteantud keskkonnakriteeriume lisada?

Keskonnatingimusi saab registris lisada kvalifitseerimistingimuse, vastavustingimuse või hindamiskriteeriumina ükskõik millise toote hankimisel, aga sellisel juhul tuleb need ise sõnastada. Abiks selles on EL-i välja töötatud keskkonnanõuete kriteeriumid eri tooterühmadele (vt täpsemalt peatüki "[3.2. Euroopa Liidu keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumid](#)").

Kuidas keskkonnatingimusi hangetes rakendada?

Kriteeriume saab sõnastada valikukriteeriumidena kvalifitseerimistingimustes, miinimumnõueteena tehnilises kirjelduses ja hindamiskriteeriumidena. Keskonnatingimusi saab kehtestada ka hankelepingu klauslites.

Keskkonnahoidlike riigihangete näidiskriteeriumid on koostatud EL-i hanke-eeskirjade nõudeid silmas pidades. Siiski peavad hankijad tagama, et nende kriteeriumide kasutamine, nagu ka kõik hankedokumentides esitatud nõuded, järgiks kehtivaid seadusi ja põhimõtteid.

Näiteks tuleks keskkonnahoidliku riigihanke kriteeriumide kasutamisel arvesse võtta järgmisi põhimõtteid.

- **Läbipaistvus:** kõiki pakkujaid tuleks teavitada samal viisil ja samal ajal; keskkonnanõuded tuleks määratleda võimalikult selgelt, et võimaldada pakkujate objektivist võrdlemist.
- **Mittediskrimineerimine:** keskkonnakriteeriume ei tohi kehtestada nõnda, et need annaks eeliseid kohalikele või mingitele konkreetsetele tarnijatele.
- **Kõik nõuded peavad olema seotud hankelepingu esemega:** näiteks ei saa nõuda, et sõidukite tarnija kasutaks kontoris ökomärgisega paberit või pakuks sööklas mahetoitu.
- **Samaväärsuse tunnustamine:** hankijad peaksid alati selge sõnaga tunnustama ja aktsepteerima tooteid, mis vastavad samaväärsetele keskkonnanõuetele (tõendatud samaväärsete sertifikaatide või skeemidega).

Kas keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriumide kohaldamine on vastuvõetav ainult mõne pakkujate elemendi suhtes (nt ainult puittooted mööblipakkumises)?

Hankelepingu eseme määratlemisel on hankijatel vabadus valida, mida nad soovivad hankida (vt [Keskkonnahoidlike riigihangete käsiraamatut](#), lk 27).

Keskkonna- või sotsiaalsete kaalutluste lisamine lepingu sisusse on lubatud tingimisel, et see ei mõjuta teiste EL-i operaatorite juurdepääsu sellele lepingule (vt ka [COM\(2006/C 179/02\)](#) ja [direktiivi EL/2014/24](#) artiklit 18). Teisisõnu võib hankija otsustada, mida ta osta soovib (nt jätkusuutlikust puidust mööbli, plasti, metalli vms asemel) või kehtestada jätkusuutlikkuse kriteeriumid ainult mööbli puitosadele, mitte aga muudele materjalidele, kuna lepingu ese ja tehniline kirjeldus ei ole sõnastatud nii, et see soosiks kindlaid pakkujaid. Kui teema ja tehnilised kirjeldused on esitatud nii, et need ei soosi konkreetseid tootjaid, on võrdse kohtlemise ja mittediskrimineerimise põhimõtetest kinni peetud. Sel juhul võivad hankijad nõuda, et mööbel oleks muude materjalide asemel valmistatud jätkusuutlikust puidust või kehtestada keskkonnanõuded ainult mööbli puitosadele, mitte aga muudele kasutatud materjalidele.

Kuidas saab keskkonnahoidlike riigihangete kriteeriume hankemenetluse eri etappides kasutada?

Keskkonnahoidlike riigihangete kavandamisel peavad hankijad kaaluma hankemenetluse kõiki etappe ja uurima, kuhu on kõige sobivam keskkonnatingimusi lisada. Iga juhtum on eriline. Allpool on toodud näited selle kohta, mida hankijad saavad igas etapis teha.

- **Hanke ettevalmistav etapp:** turudialoog võib enne hanke alustamist aidata välja selgitada keskkonnaeesmärke täitvad tehnoloogiad või lahendused.
- **Hankelepingu ese:** hankelepingu eseme määratlemine ja hanke nimetuse valimine annab võimaluse teavitada turgu oma keskkonnahoidlike riigihangete eesmärkidest (nt energiatõhusad arvutid, taastuvatest allikatest toodetud energia, energiasäästlike hoonete ehitamine, keskkonnahoidlikud puhastusteenused).
- **Valikukriteeriumid (kvalifitseerimistingimused):** mõnel juhul on asjakohased keskkonnakriteeriumid, nagu teenusepakkuja võime rakendada lepingu täitmisel keskkonnajuhtimise elemente. Kui lepingul on konkreetne keskkonnamoode, võib seda arvesse võtta ka töövõtja varasemat kogemust või muud tehnilist suutlikkust elementide hindamisel.
- **Tehniline kirjeldus (vastavustingimused):** tehniline kirjeldus määrab kindlaks teie üksikasjalikud nõuded ja paljud keskkonnanõude kriteeriumid sobivad rakendamiseks just selles etapis.
- **Hindamiskriteeriumid:** keskkonnavalused hindamiskriteeriumid võivad olla kvalitatiivsed (nt heitkoguste tase) või majanduslikku laadi (nt energiatarbimine) ning need ei pea hankijale endale otsest eelist tooma. Küll aga peavad need peavad olema seotud hankelepingu esemega, hankedokumentides selge sõnaga esitatud, vastama EL-i asutamislepingu üldpõhimõtetele ega tohi anda hankijale piiramatut valikuvabadust.
- **Lepingu täitmise klauslid:** riigiasutustele on antud võimalus lisada oma lepingute täitmise tingimustesse keskkonna- ja sotsiaalnõuded (vt [direktiivi 2014/24/EL](#) artiklit 70 või [direktiivi 2014/25/EL](#) artiklit 87). Lepingu täitmise klauslid peaksid olema selgelt seotud lepingu täitmisega ja hankemenetluse käigus pakkujatele teatavaks tehtud.

Lisateavet keskkonnavaluste kaalutluste kaasamise kohta hanke igas etapis leiate peatükist ["5. Keskkonnahoidlike riigihangete samm-sammuline läbiviimine"](#).

Kas hangete tasemed (toode, tarnija, süsteem) on ka kuidagi reguleeritud?

Hangete tasemeid ei ole reguleeritud, kuid eelkõige ringhangete kontekstis on välja töötatud hankemudelid. Seda tegi esmalt Regional Networks for Sustainable Procurement oma aruandes „[Circular Procurement Best Practice Report](#)” („Eeskujulike ringhangete aruanne”). Seejärel võttis need mudelid omaks Euroopa Komisjon ning pakkus välja oma [ringhangete juhendis](#). Kuigi need tasemed (mudelid) töötati välja ringhangete kontekstis, kehtivad need ka laiemalt keskkonnahoidlike hangete kohta.

Milliseid näiteid võiks tuua erinevate tasemete (toode, tarnija, süsteem) hangetest?

Kohati on näited ka ajas muutuvad, sedavõrd, kuidas turg areneb. Hanke tase sõltub sellest, kuidas levinud mingi lahendus parasjagu on. Kui näiteks ringlussevõetud materjalidest tooted on midagi erilist ja uuenduslikku, millega tegelevad vaid üksikud ettevõtted, võib seda nimetada tarnija tasemeks. Kui sellised tooted muutuvad tavapäraseks, saab sellest toote tase. Ehk toote tasemel on praegu lahendused, mida on turul palju saada – näiteks ökomärgisega tooted. Tarnija tase on praegu näiteks modulaarsed ja hooldatavad tooted – mõned elektroonikatootjad pakuvad selliseid tooteid. Süsteemi tasandi lahendused on need, kus pakutakse mingit uuenduslikku teenust, näiteks koopiamašinate, printerite teenuse ostmine masinate asemel, mööbli rentimine koos hooldus- ja parandusteenusega.

Kas on olemas mingeid hankekriteeriume ka digiteenustele ja digiprügile?

Digiteenuseid on mitmeid, kuid keskkonnahoidlike kriteeriume pole neile veel välja töötatud. Küll aga on [kriteeriumid](#) välja töötatud andmekeskuste, serveriruumide ja pilveteenuste hankimiseks. Digiprügi puudutavaid kriteeriume võib lisada hangetesse näiteks nõudena rakendada meetmeid digiprügi vältimiseks ning vähendamiseks. Selliseid kriteeriume veel välja töötatud ei ole, kuid lähtuda võib muudest jätmete vältimist ja vähendamist nõudvatest nõuetest. Neid on näiteks toitlustushangete kriteeriumides toidujätmete kohta.

Täiendav teave

- Keskkonnahoidlike ja ringhangete juhend <https://ringhanked.ee/>
- Keskkonnaministeeriumi keskkonnahoidlike riigihangete alaleht <https://envir.ee/ringmajandus/ringmajandus/keskkonnahoidlikud-riigihanked>
- Euroopa Komisjoni Keskkonnahoidlike riigihangete koduleht https://green-business.ec.europa.eu/green-public-procurement_en

